

Ringvirkninger av havbruksnæringen i Troms

Roy Robertsen & Thomas Nyrud

Nofima er et næringsrettet forskningsinstitutt som driver forskning og utvikling for akvakulturnæringen, fiskerinæringen og matindustrien.

Nofima har om lag 350 ansatte.

Hovedkontoret er i Tromsø, og forskningsvirksomheten foregår på fem ulike steder: Ås, Stavanger, Bergen, Sunndalsøra og Tromsø

Hovedkontor Tromsø:

Muninbakken 9–13
Postboks 6122 Langnes
NO-9291 Tromsø

Ås:

Osloveien 1
Postboks 210
NO-1433 ÅS

Stavanger:

Måltidets hus, Richard Johnsgate 4
Postboks 8034
NO-4068 Stavanger

Bergen:

Kjerreidviken 16
Postboks 1425 Oasen
NO-5844 Bergen

Sunnalsøra:

Sjølsengvegen 22
NO-6600 Sunndalsøra

Alta:

Kunnskapsparken, Markedsgata 3
NO-9510 Alta

Felles kontaktinformasjon:

Tlf: 02140
E-post: post@nofima.no
Internett: www.nofima.no

Foretaksnr.:

NO 989 278 835 MVA

Rapport

<i>Tittel:</i> Ringvirkninger av havbruksnæringen i Troms	ISBN: 978-82-8296-535-4 (pdf) ISSN 1890-579X
<i>Title:</i> Ripple effects of Norwegian Aquaculture in Troms County	<i>Rapportnr.:</i> 1/2018
<i>Forfatter(e)/Prosjektleder:</i> Roy Robertsen & Thomas Nyrud	<i>Tilgjengelighet:</i> Åpen
<i>Avdeling:</i> Næringsøkonomi	<i>Dato:</i> 8. januar 2018
<i>Oppdragsgiver:</i> Næringsforeningen i Tromsøregionen	<i>Ant. sider og vedlegg:</i> 35
<i>Stikkord:</i> Ringvirkninger, Havbruk, Troms, Sysselsetting, Leverandørrinnkjøp	<i>Oppdragsgivers ref.:</i> Nils Kristian Sørheim Nilsen
<i>Sammendrag/anbefalinger:</i> Havbruksnæringen i Troms hadde i 2015 en samlet verdiskaping, eller bidrag til BNP, på 2,52 milliarder kroner. Dette inkluderer verdiskapingen gjennom hele verdikjeden, fra akvakultur til foredling og engros. Høy grad av vertikal integrering i verdikjeden gjør det imidlertid vanskelig å skille ut verdiskapingen i de ulike leddene. Den samlede sysselsettingen innen primæraktiviteten var på 877 årsverk for 2015. Dette ga en verdiskaping per årsverk på 2,88 millioner kroner for året. Vi har i rapporten vist hvordan omsetningen fordeles mellom vareinnsatsen og det man definerer som verdiskaping. Videre ser vi hvordan verdiskapingen fordeles mellom de ulike produksjonsfaktorene. Verdiskapingen utgjorde cirka 37 % av havbruksselskaperens totale omsetning, som var på 6,84 milliarder kroner i 2015. Avkastning på eierkapitalen utgjorde cirka 19 % av omsetningen, mens 7 % av omsetningen gikk til de ansatte som arbeidsgodtgjørelse. Arbeidsgodtgjørelsen er en spesielt viktig del av de lokale ringvirkningene fra en nærings verdiskaping, da den medfører både økte skatteinntekter til kommunene, og at de sysselsatte vil konsumere mer fra andre næringer i sin hjemregion (såkalte induserte virkninger). Havbruksnæringens i Troms gjorde innkjøp på 5,4 milliarder i 2015.	<i>Prosjektnr.:</i> 11811
<i>English summary/recommendation:</i> The aquaculture industry in Troms made purchases of 5.4 billion in 2015, and had a total value creation or contribution to GDP of 2.52 billion kroner in 2015. This includes value creation throughout the value chain, from aquaculture to processing and wholesale. Value creation represented approximately 37% of the total turnover of aquaculture companies, which was NOK 6.84 billion in 2015. This resulted in a value creation of NOK 2.88 million for the year. Total employment in primary activity was 877 man-years in 2015.	

Forord

På oppdrag for Næringsforeningen i Tromsøregionen har vi gjennomført prosjektet **Ringvirkninger av sjømatnæringen i Troms**. Denne rapporten er en av 3 rapporter som leveranser til prosjektet.

Viktige finansielle bidragsytere er Troms Fylkeskommune og medlemsbedrifter i Næringsforeningen i Tromsøregionen.

Vi takker for et utmerket samarbeid i et spennende og utfordrende prosjekt. En spesiell takk til bedrifter i næringen som har bidratt med data som er grunnmuren i prosjektet.

Inisiativtaker:

Hovedfinansier:

TROMS fylkeskommune
ROMSSA fylkkesauhkan

Utlarbeider:

Sponsorer:

Innhold

1	Sammendrag	1
2	Ringvirkningsanalyse - havbruksnæringen i Troms	3
2.1	Metode.....	3
2.2	Datainnsamling.....	3
3	Troms fylke - befolkning, areal, sysselsetting og næringsstruktur	5
3.1	Befolkning.....	5
3.2	Areal.....	6
3.3	Sysselsetting og næringsstruktur i Troms.....	8
3.3.1	Sysselsettingen i Troms.....	8
3.3.2	Næringsstruktur.....	9
4	Verdikjeden og verdiskapingen i havbruk	10
4.1	Produksjonsvolum og verdi.....	12
5	Havbruksnæringen i Troms	14
5.1	Tillatelser fordelt på type virksomhet.....	14
5.2	Kommunevis fordeling av tillatelser og lokaliteter.....	15
5.3	Lokalitetsstruktur.....	18
5.4	Settefisk.....	21
6	Sysselsetting i havbruksnæringen i Troms	22
6.1	Primæraktivitet i Troms.....	23
7	Havbruksnæringens innkjøp nasjonalt og regionalt	26
6.2	Nærmere om utvalg og datamateriale for leverandørindustrien.....	26
6.3	Industrikategorien.....	29
6.4	Lokale innkjøp – Troms Fylke.....	30
7	Næringsdynamikk og ringvirkninger	33
7.1	Leverandørindustrien.....	34
8	Referanser	35

Figurer

Figur 1	Måling av ringvirkninger.....	3
Figur 2	Prosentvis endring i befolkningen i Troms - kommunefordelt år 2000–2017 (Kilde: Statistisk Sentralbyrå <>> Bearbeiding: KommuneProfilen/Nofima).....	5
Figur 3	Arealstatistikk for landets fylker og kommunene i Troms (Kilde: Kartverket 2017: Arealstatistikk for Norge 2017)	8
Figur 4	Syssettingen i Troms fordelt på næringskategorier, 2015 (Kilde: Statistisk Sentralbyrå (SSB))	8
Figur 5	Bedrifter i utvalgte næringer (Kilde: Kommuneprofilen)	9
Figur 6	Verdikjeden for havbruksnæringen i Troms.....	10
Figur 7	Verdiskaping i havbrukssektoren i Troms. Kostnadskomponenter og fordeling som andel av omsetning (Kilde: Nofima - beregninger basert på offentlig tilgjengelige regnskaper for 2015).....	11
Figur 8	Prisutvikling på fersk laks (Nasdaq Salmon Index), 1995–2017 (Kilde: Capia).....	13
Figur 9	Havbrukstillatelser i Norge fordelt på ulike produksjonsformer utgangen av 2017 (Kilde Fiskeridirektoratet).....	14
Figur 10	Tillatelser for havbruk per fylke i 2016 (Kilde: Fiskeridirektoratet)	15
Figur 11	Tildeling av tillatelser til laks og ørretoppdrett i Troms Fylke, 1973–2017 (Kilde: Fiskeridirektoratet).....	16
Figur 12	Kommersielle matfiskkonsesjoner (laks/ørret) i Troms etter type per 2017 (Kilde: Fiskeridirektoratet).....	16
Figur 13	Matfisktillatelser (konsesjoner) kommunefordelt per 2017 (Kilde: Fiskeridirektoratet).....	17
Figur 14	Konsesjoner med formål kommersiell pr. aktør i Troms ved utgangen av 2017 (Kilde: Fiskeridirektoratet).....	17
Figur 15	Oversikt lokalitets MTB (maksimal tillatt biomasse for klarerte lokaliteter) for matfisk av laks og ørret, per kommune i Troms, desember 2017 (Kilde: Fiskeridirektoratet).....	18
Figur 16	Lokalitets-MTB fordelt kommunevis etter under/over 3 600 MTB (Kilde: Fiskeridirektoratet).....	19
Figur 17	Fordeling av ulike lokaliteter med tilknyttede formål i Troms (Kilde Fiskeridirektoratet, Akvakulturregistret)	20
Figur 18	Settefiskaktører i Troms - med tillatelseskapasitet (1 000 stk).....	21
Figur 19	Settefisklokasjonene i fylket.....	21
Figur 20	Utviklingstrekk på slakteri- og videreforedling de siste 20 årene (Norge som helhet).....	22
Figur 21	Visuell fremstilling av syssetting innen slakteri/videreforedling av laks/ørret, per 2. kvartal 2016.....	23
Figur 22	Årsverk i Troms fordelt på Primæraktiviteter, 2015 (Kilde: Fiskeridirektoratet og Nofima)	24
Figur 23	Syssette årsverk innen havbrukssektoren i Troms. Etter arbeidskommune. 2015. (Kilde: Nofima).....	24
Figur 24	Innbetalt personskatt fra syssette i havbrukssektoren i Troms. Etter skattekommune. 2015.....	25
Figur 25	Innkjøp fordelt på ulike kategorier i 2015 (Kilde: Nofima).....	27
Figur 26	Utdrag av fôr og fisk (Kilde: Nofima)	27
Figur 27	Geografisk fordeling av innkjøp Fylkesvis (Kilde: Nofima)	28
Figur 28	Visuell fremstilling av leverandørinnkjøp i verdi fra ulike kommuner (Kilde: Nofima)	28
Figur 29	Fôrleverandørers salg til havbruksaktører i Troms (Kilde: Nofima)	29

Figur 30	Kjøp i ulike kategorier under hovedkategori Industri, over 10 millioner (Kilde: Nofima)	29
Figur 31	Innkjøp totalt fra ulike kommuner i Troms, 2,34 milliarder (Kilde:Nofima)	30
Figur 32	Innkjøp fra eksklusiv fôr og fiskeriprodukter i Troms, 450 millioner (Kilde: Nofima)	31
Figur 33	Innkjøp i fra aktører i Troms ulike kategorier/Segmenter (Kilde: Nofima)	32
Figur 34	Innkjøp kommunefordelt grupperte kategorier i Troms (Kilde: Nofima)	32

Tabeller

Tabell 1	Liste over bedrifter hvor vi har fått innkjøpsregnskap fra 2015	4
Tabell 2	Befolkningsutvikling i Troms - år 2000–2017 (Kilde: Statistisk Sentralbyrå <><> Bearbeiding: KommuneProfilen/Nofima)	5
Tabell 3	Verdi av slaktet fisk fordelt på fylke, 2012-2016 (Verdi i 1000 kroner) (Kilde: Fiskeridirektoratet).....	12
Tabell 4	Solgt mengde av slaktet fisk fordelt på fylke, 2012-2016 (Mengde i tonn rundvekt) (Kilde: Fiskeridirektoratet).....	12

1 Sammendrag

Bilde 1 Et av anleggene til Lerøy Aurora i Troms (Foto: Roy Robertsen)

Vi har i denne oppdragsrapporten for Næringsforeningen i Tromsøregionen vist at havbruksnæringen gir betydelige ringvirkninger i regionen i form av sysselsetting i så vel primærproduksjon som avledet virksomhet av oppdrett av laks og ørret i Troms. Bedriftene foretok innkjøp for 5,4 milliarder kroner i 2015 og rapporten fokuserer på Troms fylke. I den grad vi har aktører som opererer i flere fylker som vi har mottatt innkjøpsdata på, har vi korrigert disse i forhold til den relative andel konsesjoner som aktørene har i fylket.

Havbruksnæringen i Troms hadde i 2015 en samlet verdiskaping, eller bidrag til BNP, på 2,52 milliarder kroner. Dette inkluderer verdiskapingen gjennom hele verdikjeden, fra akvakultur til foredling og engros. Høy grad av vertikal integrering i verdikjeden gjør det imidlertid vanskelig å skille ut verdiskapingen i de ulike leddene.

Den samlede sysselsettingen innen primæraktiviteten var på 877 årsverk for 2015. Dette ga en verdiskaping per årsverk på 2,88 millioner kroner for året.

Vi har i rapporten vist hvordan omsetningen fordeles mellom vareinnsatsen og det man definerer som verdiskaping. Videre ser vi hvordan verdiskapingen fordeles mellom de ulike produksjonsfaktorene. Verdiskapingen utgjorde cirka 37 % av havbruksselskapenes totale omsetning, som var på 6,84 milliarder kroner i 2015. Avkastning på eierkapitalen utgjorde cirka 19 % av omsetningen, mens 7 % av omsetningen gikk til de ansatte som arbeidsgodtgjørelse. Arbeidsgodtgjørelsen er en spesielt viktig del av de lokale ringvirkningene fra en nærings verdiskaping, da den medfører både økte skatteinntekter til kommunene, og at de sysselsatte vil konsumere mer fra andre næringer i sin hjemregion (såkalte induuerte virkninger).

Havbruksselskapene betalte inn en overskuddsskatt tilsvarende 6 % av total omsetning i 2015. Dette utgjorde et skattebidrag på cirka 408 millioner kroner.

Oppdrettere og slakterier i Troms oppgir at de så langt det er mulig ønsker å bruke lokale leverandører. Dette handler ikke bare om en bevissthet om lokale ringvirkninger, men også om at det er rasjonelt å handle der. Lokale bedrifter kan ha kort responstid, og ikke minst er det viktig for havbruksbedriftene at de lokale leverandørene finnes der også i fremtiden. Innkjøpene innen havbruk sprer seg over flere fylker og Troms er det fylket det kjøpes mest fra med 2,3 milliarder kroner, etterfulgt av Nordland med 1,6 milliarder kroner. Kjøp av fôr er den klart viktigste innsatsfaktoren i oppdrett og plasseringen av disse fabrikkene får derfor stor betydning for fylkesfordelingen. Omtrent 75 % av innkjøp i verdi skjer fra Nord-Norge.

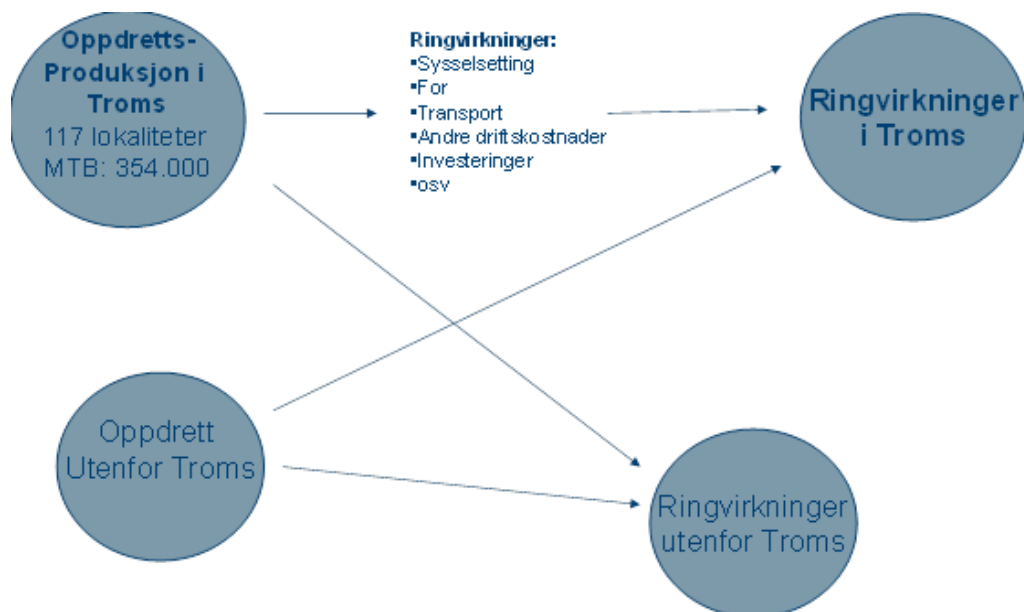
Vi konkluderer med at undersøkelsen viser at mange kommuner i Troms har store direkte ringvirkninger av en næring som de siste årene har vokst betydelig. En bred sammensatt leverandørnæring er utviklet lokalt i kommuner og i regionen som helhet. Potensialet for videre vekst er også klart til stede.

2 Ringvirkningsanalyse - havbruksnæringen i Troms

Oppdraget innebærer et relativt sterkt detalj- og faktafokus for å klargjøre næringens reelle betydning lokalt, i fylket og på regionalt nivå. Vi vil i denne rapporten konsentrere oss om noen få indikatorer for ringvirkninger, i første rekke sysselsetting og omsetning.

2.1 Metode

I dette avsnittet gjør vi rede for metodisk tilnærming og datainnsamling. Vi har sett på ringvirkninger ut fra to tilnærminger. Ringvirkninger av akvakulturnæringen kan på den ene siden måles ut fra hvor mye ringvirkninger som genereres av primæraktivitetene i havbruk. Dette er ringvirkninger som vil komme til syne både i Troms og i andre fylker. Ved å se på det totale omfanget av forventede ringvirkninger, kan vi se hvor mye av disse som faller i Troms, og vi kan se hvor mye og hvilke typer ringvirkninger som kommer i ulike kommuner.

Figur 1 Måling av ringvirkninger

På den annen side kan ringvirkninger måles der hvor de oppstår, som de ringvirkninger vi ser i Troms, og som genereres av primæraktiviteter både i Troms og i andre fylker. Disse ringvirkningene har vi målt ved å identifisere bedrifter som leverer varer og tjenester til havbruksnæringen i Troms, og identifisere den del av deres omsetning og sysselsetting som er rettet mot havbruksnæringen. På denne måten får vi et estimat på hvor stor del av ringvirkningene fra havbruksnæringen som skapes i Troms fylke.

2.2 Datainnsamling

Hovedkilden for våre data på innkjøp og sysselsetting kommer fra 19 havbruksbedrifter i Troms og Nordland. Vi takker alle bedrifter for bidragene som er avgjørende for å lage denne rapporten på det detaljnivået som foreligger. I tillegg har vi anvendt sekundærdata fra offentlige tilgjengelige register og oversikter.

Tabell 1 Liste over bedrifter hvor vi har fått innkjøpsregnskap fra 2015

Juridisk selskapsnavn	Kommune	Fylke
Akvafarm As	Berg	Troms
Astafjord Slakteri As	Gratangen	Troms
Astafjord Smolt As	Gratangen	Troms
Breivoll Marine Produkter As	Ibestad	Troms
Flakstadvåg Laks As	Torsken	Troms
Gratangelaks As	Gratangen	Troms
Kleiva Fiskefarm As	Ibestad	Troms
Lerøy Aurora As	Tromsø	Troms
Nor Seafood As	Torsken	Troms
Northern Lights Salmon As	Skånland	Troms
Salaks As	Salangen	Troms
Salangfisk As	Salangen	Troms
Salmar Nord As	Tranøy	Troms
Sørrollnesfisk As	Ibestad	Troms
Wilsgård Fiskeoppdrett As	Torsken	Troms
Eidsfjord Sjøfarm As Avd Hamneidet	Nordreisa	Troms
Marine Harvest Norway Avd Jøkelfjord	Kvænangen	Troms
Nordlaks Oppdrett As	Hadsel	Nordland
Trollvika Drift As	Skånland	Troms

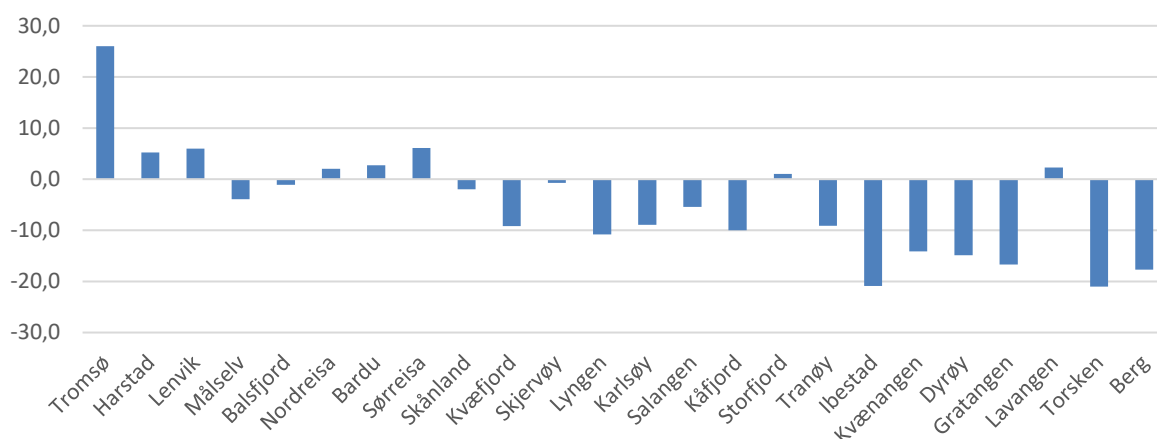
Vi har mottatt innkjøpsdata (saldobalansen per leverandør) fra selskaper som representerer 94 % av konsesjonsmassen i fylket. Dermed er utvalget nesten 100 %. Vi har bearbeidet dataene slik at datagrunnlaget representerer 100 % av innkjøpene i 2015, med basis i at vi har 104 tillatelser (konsesjoner i fylket). Innkjøpstallene er for 2015 og er levert av bedriftene i Tabell 1. Data for næringsstruktur er basert på siste tilgjengelige offentlige sekundærdata, i første rekke Akvakulturregistret og Statistisk sentralbyrå. Rapporten inneholder derfor fakta fra årene 2015 til 2017. Vi har i liten grad sammenlignet data i denne rapporten med vår tidligere rapport (Robertsen *et al.*, 2012).

3 Troms fylke - befolkning, areal, sysselsetting og næringsstruktur

I dette innledende kapitlet gir vi en generell beskrivelse av situasjonen i Troms fylke med tanke på befolkningsutvikling, tilgjengelig areal, sysselsetting og næringsstruktur.

3.1 Befolkning

Troms fylke hadde ved inngangen til 2017 vel 165 000 innbyggere fordelt på 24 kommuner. Av dette bodde 45 % i Tromsø kommune, som huser cirka 75 000 innbyggere. Bykommunene Harstad, Finnsnes og Tromsø utgjør 67 % av befolkningen i fylket. Fra år 2000 og frem til i dag har befolkningen i fylket økt med vel 14 000 innbyggere. Bare 8 av de 24 kommunene hadde positiv vekst, som vist i Figur 2.

Figur 2 Prosentvis endring i befolkningen i Troms - kommunefordelt år 2000–2017 (Kilde: Statistisk Sentralbyrå <>> Bearbeiding: KommuneProfilen/Nofima)

Årsaken til veksten i befolkningen er i første rekke et innvandringsoverskudd på vel 18 000 personer. I perioden er fødselsoverskuddet på vel 9 000 personer mens fylket har et innflyttingsunderskudd på vel 12 000. Detaljene er vist i Tabell 2.

Tabell 2 Befolkningsutvikling i Troms - år 2000–2017 (Kilde: Statistisk Sentralbyrå <>> Bearbeiding: KommuneProfilen/Nofima)

Befolkningsutvikling 2000–2017 i Troms	Innbyggere
Antall innbyggere 1. jan 2000	151 160
Fødte 2000–2016	31 526
Døde 2000–2016	22 343
Fødselsoverskudd 2000–2016	9 183
Innflytting 2000–2016	110 354
Utflytting 2000–2016	123 229
Innflyttingsunderskudd 2000–2016	-12 875
Innvandring 2000–2016	31 514
Utvandring 2000–2016	13 331
Netto innvandring 2000–2016	18 183
Samlet tilvekst fra 2000 til 2017	14 472
Antall innbyggere 1. jan 2017	165 632

3.2 Areal

Norge er en fiskerinasjon som har mye hav og kyst. De tradisjonelle fiskeriene har enorme havområder å boltre seg på og som vi ser av Kartverkets Faktaboks 1 så er Norges kontinentalsokkel på hele 2 039 951 km².

Indre farvann

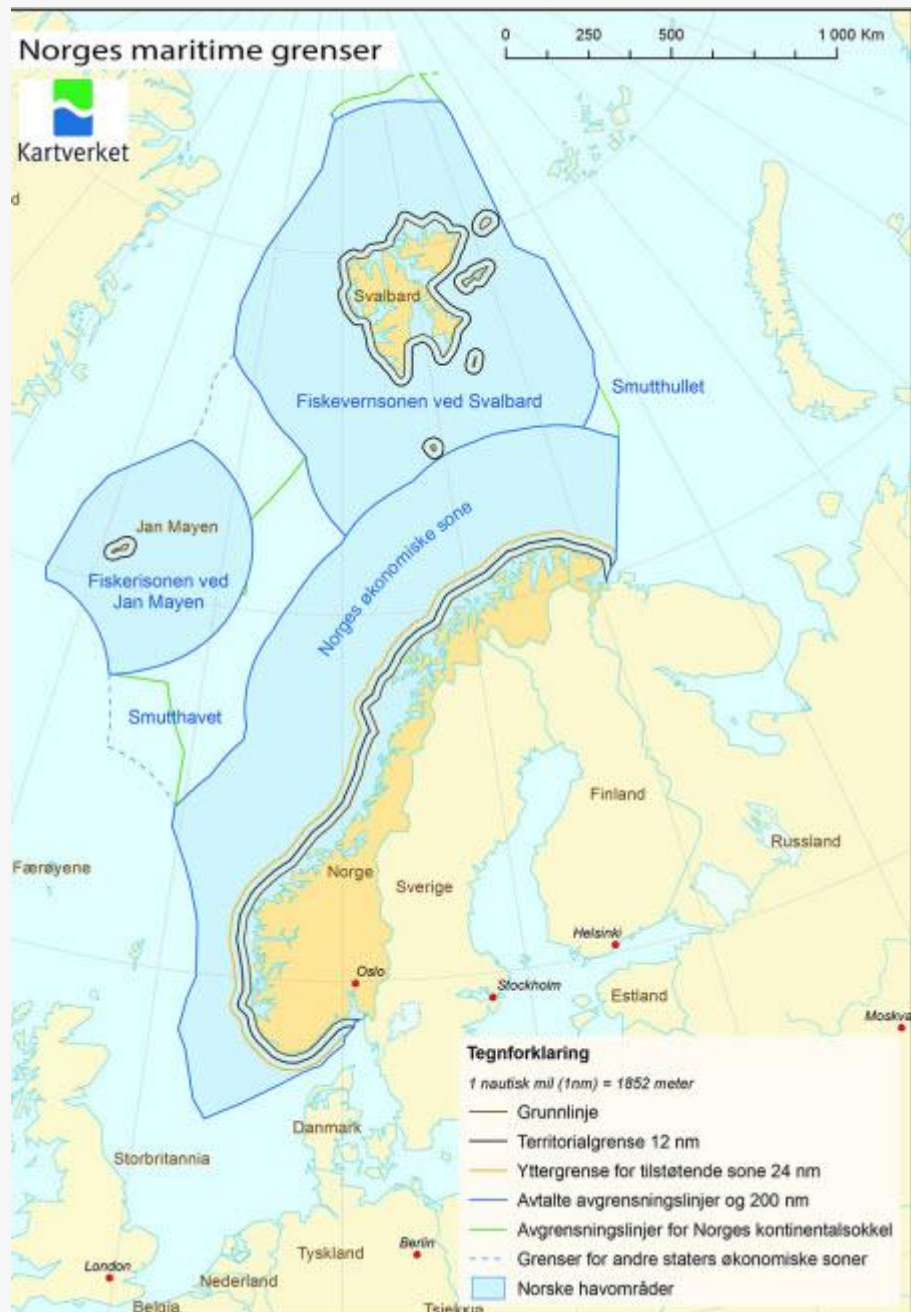
Indre farvann er de norske sjøområdene innenfor grunnlinja. Siden Norge har så mange fjorder og øyer langs kysten, bruker vi punkter på de ytterste holmer og skjær til å danne grunnlinja.

- Samlet areal: 125 313 km²
- Fastlands-Norge: 89 091 km²
- Svalbard: 36 188 km²
- Jan Mayen: 34 km²

Sjøterritorium

Sjøterritorium er stripen på 12 nautiske mil som går parallelt med grunnlinjen og ut til territorialgrensen.

- Samlet areal: 114 701 km²
- Fastlands-Norge: 56 367 km²
- Svalbard: 54 053 km²
- Jan Mayen: 4 281 km²

Territorialfarvann

Territorialfarvann er sjøområdene innenfor territorialgrensen, det vil si summen av sjøterritorium og indre farvann.

- Samlet areal: 240 014 km²
- Fastlands-Norge: 145 458 km²
- Svalbard: 90 241 km²
- Jan Mayen: 4 315 km²

Norges økonomiske sone

Norges økonomiske sone går fra territorialgrensen og ut til 200 nautiske mil beregnet fra grunnlinjen ved Fastlands-Norge. Der det er mindre enn 400 nautiske mil til annen stats grunnlinje, er sonen avgrenset av avtalt avgrensningslinje mellom statene. (787 640 km²)

Fiskevernsonen ved Svalbard

Fiskevernsonen ved Svalbard går fra territorialgrensen og ut til 200 nautiske mil beregnet fra grunnlinjene ved Svalbard. Sonen begrenses av yttergrensen for Norges økonomiske sone og avtalte avgrensningslinjer mot andre stater. (715 312 km²)

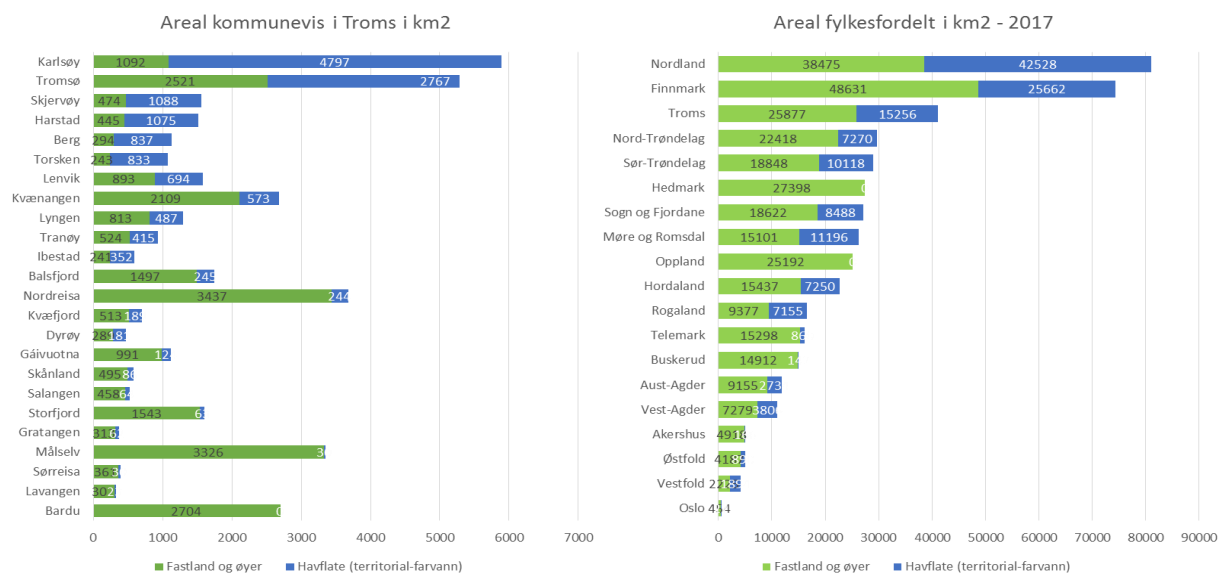
Fiskerisonen ved Jan Mayen

Fiskerisonen ved Jan Mayen går fra territorialgrensen og ut til 200 nautiske mil beregnet fra grunnlinjen ved Jan Mayen. Der det er mindre enn 400 nautiske mil til annen stats grunnlinje, er sonen avgrenset av avtalt avgrensningslinje mellom statene. (288 768 km²)

Norges kontinentalsokkel

Norges kontinentalsokkel er i juridisk forstand havbunnen fra territorialgrensen ved Fastlands-Norge, Svalbard og Jan Mayen og ut til yttergrensen for Norges sokkel, eller avtalt avgrensningslinje mot annen stat. (2 039 951 km²)

Troms er landets tredje største fylke målt i land og sjøareal innenfor territorialgrensen på samlet sett vel 41 000 km². Den største kommunene i sjøareal er Karlsøy, fulgt av Tromsø, Skjervøy og Harstad som vi ser av Figur 3.

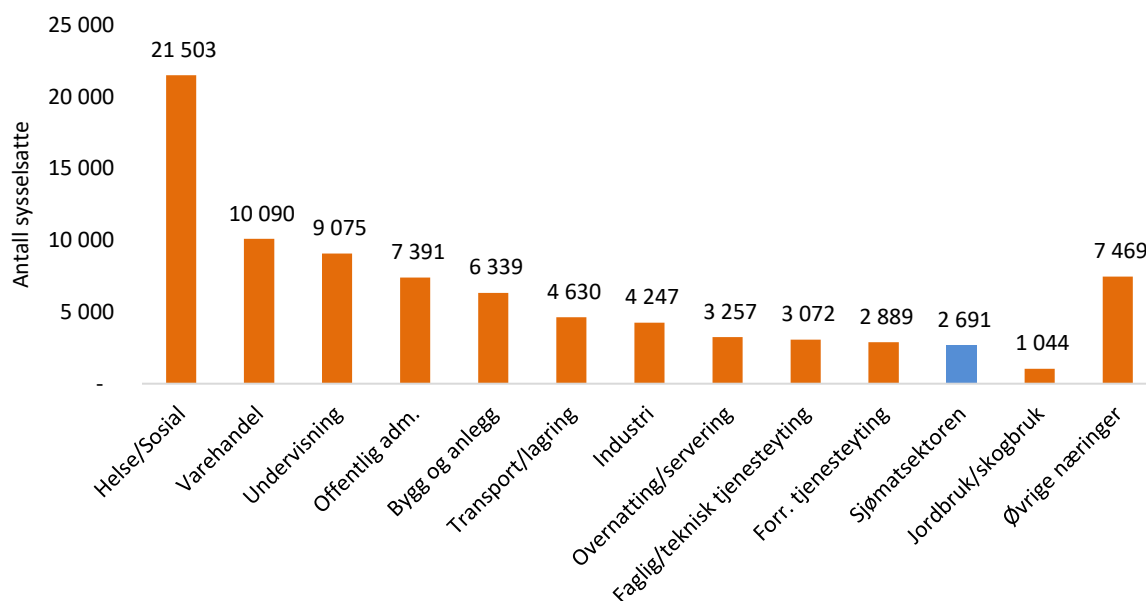

Figur 3 Arealstatistikk for landets fylker og kommunene i Troms (Kilde: Kartverket 2017: Arealstatistikk for Norge 2017)

3.3 Sysselsetting og næringsstruktur i Troms

3.3.1 Sysselsettingen i Troms

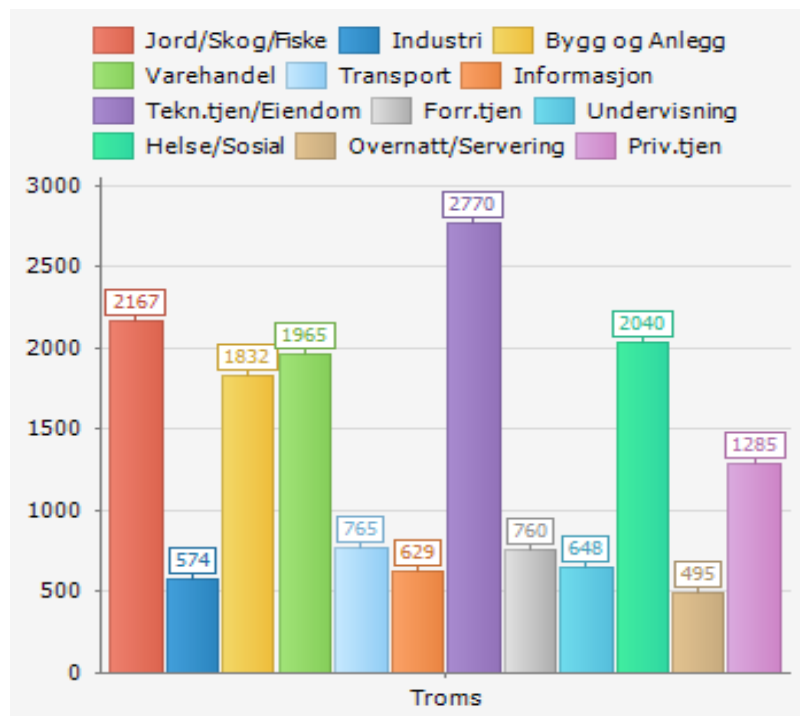
Sysselsettingen (antall) i fylket utgjorde 82 565 personer i 2015, tilsvarende 3,2 % av landets sysselsatte. I sjømatsektoren var det sysselsatt 2 691 personer i 2015, jf. Figur 4. Dette inkluderer ansatte både innen fiskeri, akvakultur og fiskeforedling. I Troms er helse og sosialsektoren desidert størst med cirka 21 500 ansatte. Fordelingen mellom privat og offentlig var 56,4 % i privat sektor og 43,6 % i offentlig sektor i 2015. Utviklingen de siste 15 årene viser en svak reduksjon i privat sektor og en svak økning i offentlig sysselsetting i fylket.

Figur 4 Sysselsettingen i Troms fordelt på næringskategorier, 2015 (Kilde: Statistisk Sentralbyrå (SSB))

3.3.2 Næringsstruktur

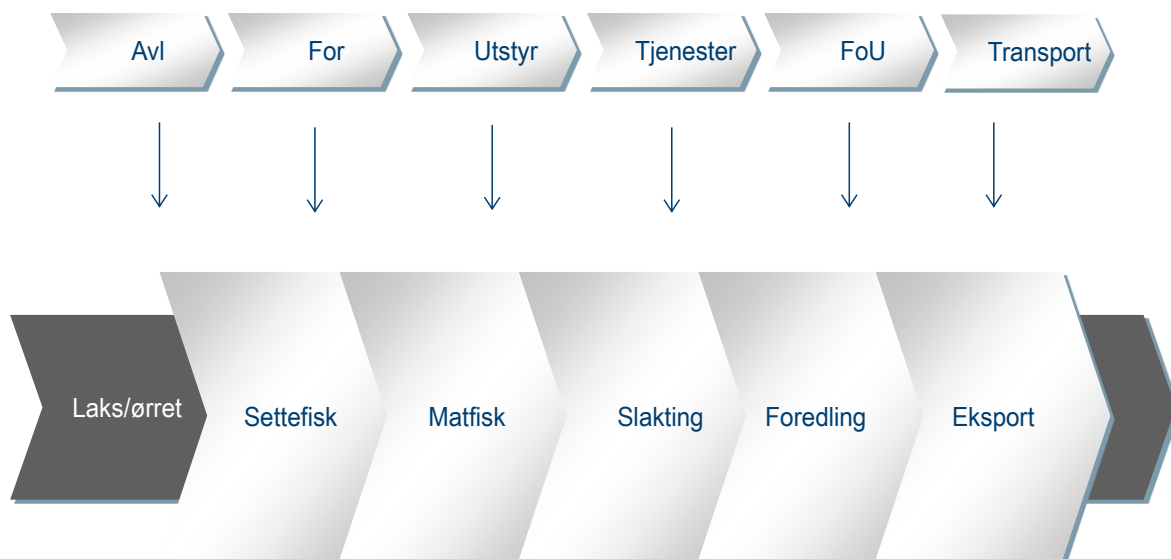
I Troms var det 16 488 registrerte bedrifter i 2016. Primærnæringene besto av 2 167 bedrifter, hvorav fiske, fangst og akvakultur utgjorde 889 bedrifter. I tillegg var det 143 bedrifter innen næringsmiddelindustri, en kategori som også inneholder aktører i fiskeri- og havbruksnæringen. Flest bedrifter var det innen teknisk tjenesteyting/eiendom som vist i Figur 5.

Figur 5 Bedrifter i utvalgte næringer (Kilde: Kommuneprofilen)

4 Verdikjeden og verdiskapingen i havbruk

Havbruksnæringen kan beskrives med utgangspunkt i følgende verdikjede, med tilhørende eksempler på innsatsfaktorer fra avledet virksomhet.

Figur 6 Verdikjeden for havbruksnæringen i Troms

I beskrivelsen og analysen av havbruksnæringen i Troms vil vi skille mellom primære aktiviteter i verdikjeden, og det vi kan kalle avledet virksomhet. Med primære aktiviteter mener vi produksjon av settefisk og matfisk, slakting, foredling og eksport. Med avledet virksomhet mener vi ulike former for produkter og tjenester som leveres inn til primæraktivitetene. De største leveransene er fôr, ulike former for utstyr, transport og andre tjenester. Primæraktivitetene er hovedfokuset i denne rapporten, mens de avledete aktivitetene beskrives nærmere i en egen rapport for 2015 om leverandørindustrien i Troms.

Verdiskaping er blitt et viktig begrep i politisk retorikk og benyttes også ofte for å synliggjøre havbruksnæringens ringvirkninger. Begrepet tolkes ofte ulikt, og både sysselsetting, omsetning og eksportverdi har ofte vært benyttet analogt med verdiskaping. Vi ønsker derfor først å gi en kort begrepsavklaring, og vil også illustrere verdiskapingen gjennom å relatere den til fiskerinæringen.

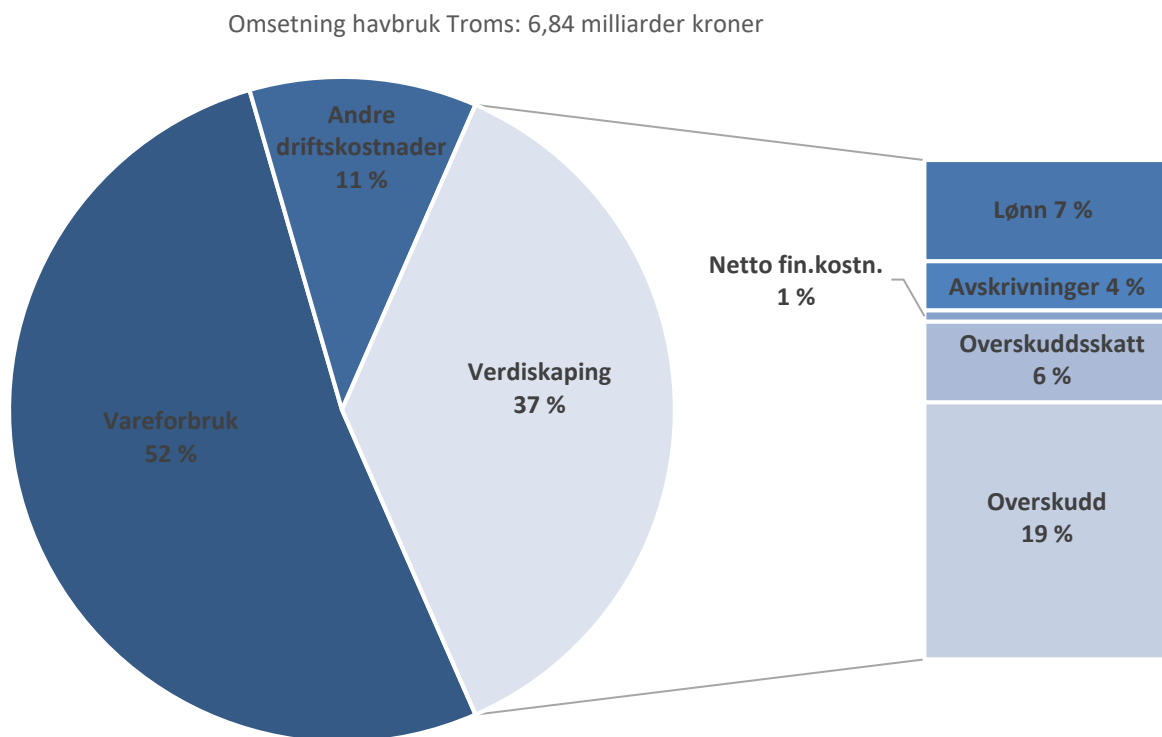
I Statistisk sentralbyrås (SSB) terminologi benyttes verdiskaping synonymt med bruttoprodukt for en næring, og er lik brutto produksjonsverdi minus vareinnsats. Verdiskaping er altså *verdien av produksjonen av økonomiske goder fratrukket vareinnsatsen* (Bojer, 2007). Verdiskapingen følger de ulike ledd i verdikjeden, der produksjonen på et nivå i verdikjeden ofte blir en del av vareinnsatsen til det påfølgende. Verdiskapingen i hvert ledd blir forskjellen mellom salgsverdi og vareinnsatsverdi. I tillegg til vare- og tjenesteinnsatsen fra ulike ledd i verdikjeden kommer innsatsen fra andre parallelle verdikjeder, som for eksempel fôr til matfisk i havbruk. Det er verd å merke seg at arbeidskraft ikke regnes som vareinnsats, selv om det er en innsatsfaktor i produksjonen. Arbeidskraftens betydning for verdiskapingen kommer bedre fram når man måler verdiskapingen som avkastning til produksjonsfaktorene. Verdiskapingen måles da som summen av godtgjørelse til arbeidskraften gjennom lønninger, kapitalinnsatsen gjennom renter på lånt kapital og avkastning på eierkapitalen, og staten som skatter og avgifter.

Havbruksnæringen i Troms hadde i 2015 en samlet verdiskaping, eller bidrag til BNP, på 2,52 milliarder kroner. Dette inkluderer verdiskapingen gjennom hele verdikjeden, fra akvakultur til foredling og engros. Høy grad av vertikal integrering i verdikjeden gjør det imidlertid vanskelig å skille ut verdiskapingen i de ulike leddene.

Den samlede sysselsettingen innen primæraktiviteten var på 877 årsverk for 2015. Dette ga en verdiskaping per årsverk på 2,88 millioner kroner for året.

Figur 7 viser hvordan omsetningen fordeles mellom vareinnsatsen og det man definerer som verdiskaping. Videre ser vi hvordan verdiskapingen fordeles mellom de ulike produksjonsfaktorene. Verdiskapingen utgjorde cirka 37 % av havbruksselskaperenes totale omsetning, som var på 6,84 milliarder kroner i 2015. Avkastning på eierkapitalen utgjorde cirka 19 % av omsetningen, mens 7 % av omsetningen gikk til de ansatte som arbeidsgodtgjørelse. Arbeidsgodtgjørelsen er en spesielt viktig del av de lokale ringvirkningene fra en nærings verdiskaping, da den medfører både økte skatteinntekter til kommunene, og at de sysselsatte vil konsumere mer fra andre næringer i sin hjemregion (såkalte induserte virkninger).

Fra figuren finner vi også at havbruksselskapene betalte inn en overskuddsskatt tilsvarende 6 % av total omsetning i 2015. Dette utgjorde et skattebidrag på cirka 408 millioner kroner.

Figur 7 Verdiskaping i havbrukssektoren i Troms. Kostnadskomponenter og fordeling som andel av omsetning (Kilde: Nofima - beregninger basert på offentlig tilgjengelige regnskaper for 2015)

4.1 Produksjonsvolum og verdi

Tabell 3 Verdi av slaktet fisk fordelt på fylke, 2012–2016 (Verdi i 1000 kroner) (Kilde: Fiskeridirektoratet¹)

Fylke	2016		2015		2014		2013		2012	
Nordland	12 447 186	20 %	9 252 630	20 %	8 408 913	19 %	7 656 541	19 %	5 511 885	19 %
Hordaland	10 655 963	17 %	6 921 290	15 %	6 966 620	16 %	6 528 873	16 %	5 429 237	18 %
Troms/Romsa	8 737 528	14 %	5 982 615	13 %	5 004 933	11 %	4 728 210	12 %	3 275 668	11 %
Sør-Trøndelag	8 104 960	13 %	4 591 002	10 %	6 493 129	15 %	4 254 663	11 %	3 132 716	11 %
Sogn og Fjordane	5 312 260	8 %	3 946 282	8 %	3 714 005	8 %	3 609 582	9 %	2 438 429	8 %
Finmark/Finnmárku	4 771 600	7 %	3 040 283	7 %	2 989 922	7 %	2 984 748	7 %	1 942 962	7 %
Møre og Romsdal	4 740 947	7 %	5 942 557	13 %	4 502 554	10 %	4 526 415	11 %	2 926 554	10 %
Nord-Trøndelag	4 170 470	7 %	3 506 660	8 %	3 343 105	8 %	2 912 929	7 %	2 812 918	9 %
Rogaland	3 998 522	6 %	2 916 917	6 %	2 061 909	5 %	2 528 122	6 %	1 868 894	6 %
Øvrige fylker	864 153	1 %	559 630	1 %	642 540	1 %	481 137	1 %	311 326	1 %
Totalt	63 803 590	100 %	46 659 866	100 %	44 127 630	100 %	40 211 220	100 %	29 650 588	100 %

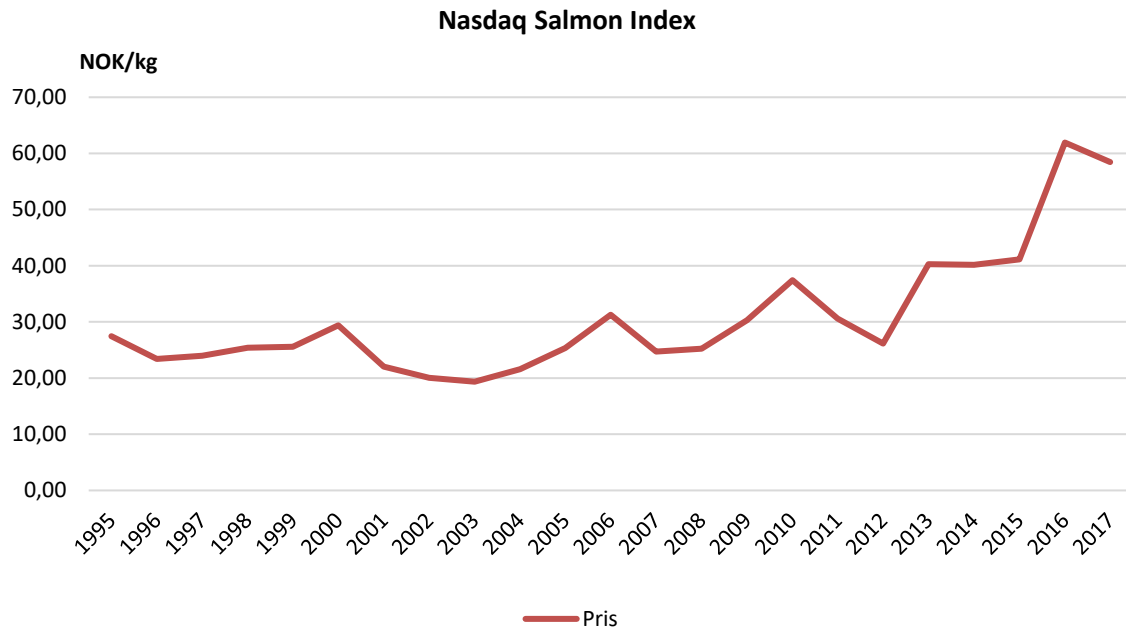
Havbruksnæringen solgte for nesten 64 milliarder kroner i 2016. Dette er en økning fra 2012 på tilnærmet 34 milliarder. Det er to tidsintervall som peker seg ut, økningen fra 2012 til 2013 nesten 11 milliarder, og økningen fra 2015 til 2016 på vel 17 milliarder kroner.

Tabell 4 Solgt mengde av slaktet fisk fordelt på fylke, 2012–2016 (Mengde i tonn rundvekt) (Kilde: Fiskeridirektoratet)

Fylke	2016		2015		2014		2013		2012	
Nordland	255 359	19 %	267 021	19 %	239 146	18 %	237 950	19 %	233 099	18 %
Hordaland	224 489	17 %	199 686	15 %	208 871	16 %	197 429	16 %	241 110	18 %
Troms/Romsa	168 813	13 %	168 044	12 %	149 638	11 %	137 058	11 %	143 800	11 %
Sør-Trøndelag	167 256	13 %	143 080	10 %	205 487	15 %	133 716	11 %	141 317	11 %
Sogn og Fjordane	120 731	9 %	120 047	9 %	111 714	8 %	115 007	9 %	112 387	9 %
Møre og Romsdal	104 515	8 %	179 160	13 %	133 249	10 %	141 303	11 %	129 879	10 %
Nord-Trøndelag	94 208	7 %	109 298	8 %	103 572	8 %	92 651	7 %	121 526	9 %
Finmark/Finnmárku	92 702	7 %	90 482	7 %	97 640	7 %	92 431	7 %	86 809	7 %
Rogaland	75 711	6 %	83 103	6 %	61 484	5 %	76 919	6 %	82 747	6 %
Øvrige fylker	17 688	1 %	16 433	1 %	16 539	1 %	15 412	1 %	14 098	1 %
Totalt	1 321 471	100 %	1 376 353	100 %	1 327 342	100 %	1 239 876	100 %	1 306 773	100 %

Vi kan fastslå at økningen i verdi på solgt mengde laks og ørret ikke er et resultat av økt produksjon. Den har tilnærmet vært stabil de siste 5 årene på rundt 1,3 millioner tonn nasjonalt. I Troms har det vært en produksjonsøkning fra 144 til 169 tusen tonn. Den relative andel av nasjonal produksjon er økt med 2 % slik at Troms står for 13 % ved utgangen av 2016. Økningen i verdi skyldes pris og valutaeffekt. Prisen på fersk laks har steget fra cirka 30 Nkr i 2012 til over 60 Nkr i 2016 som vist i Figur 8. Vi ser en lett fallende tendens i 2017.

¹ Akvakulturstatistikk – fil: sta-laks-mat-06-salg, oppdatert 26.10.2017

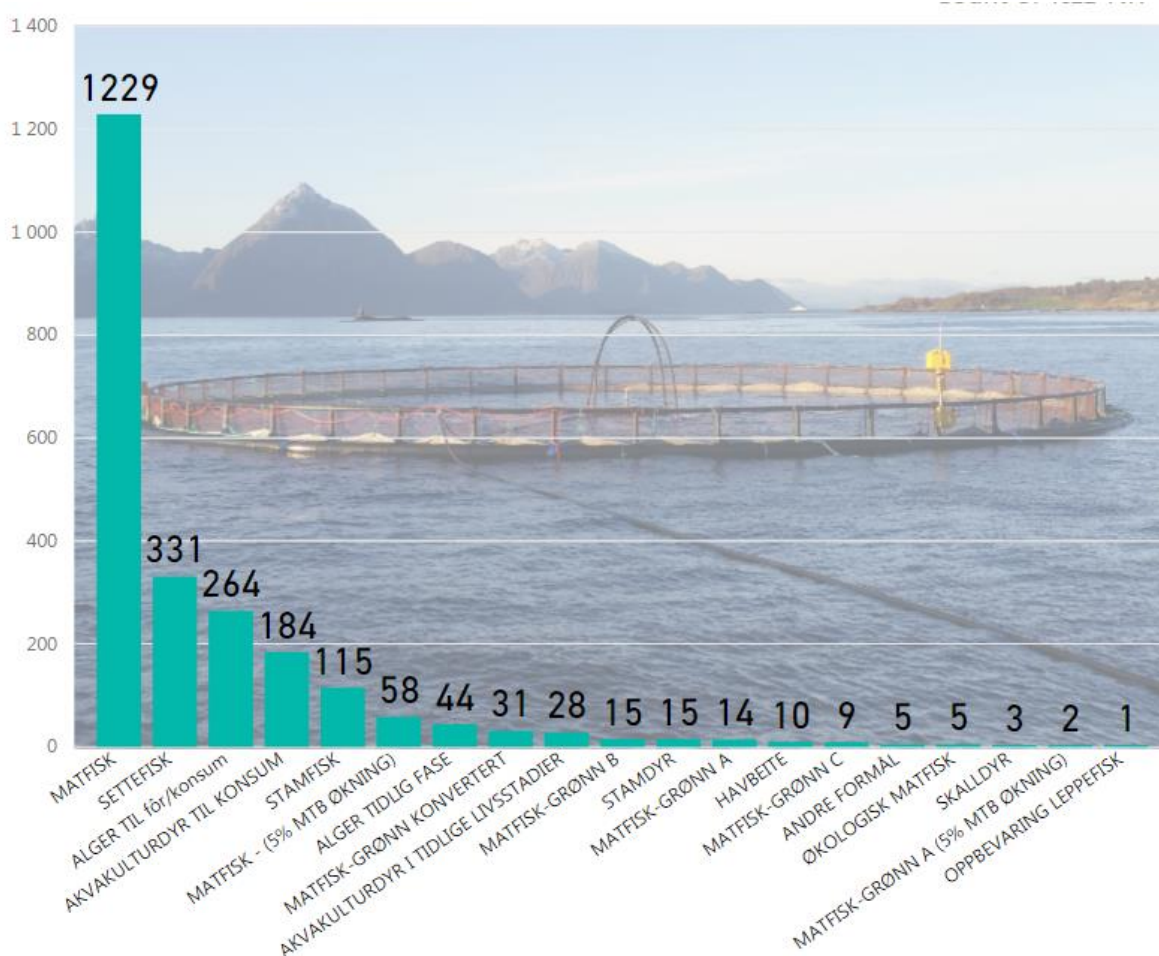
Figur 8 Prisutvikling på fersk laks (Nasdaq Salmon Index), 1995–2017 (Kilde: Capia)

5 Havbruksnæringen i Troms

De første matfiskanleggene i Troms ble etablert på begynnelsen av 70-tallet, og næringen har gjennom til dels turbulente tider etablert seg som en betydelig næring i fylket, med stor betydning for lokal verdiskaping og sysselsetting. Utviklingen av havbruksnæringen i Troms har på mange måter fulgt samme spor som havbruksnæringen i resten av landet, men det er også viktige forskjeller. Antall tillatelser har ikke økt i særlig grad siden år 2009.

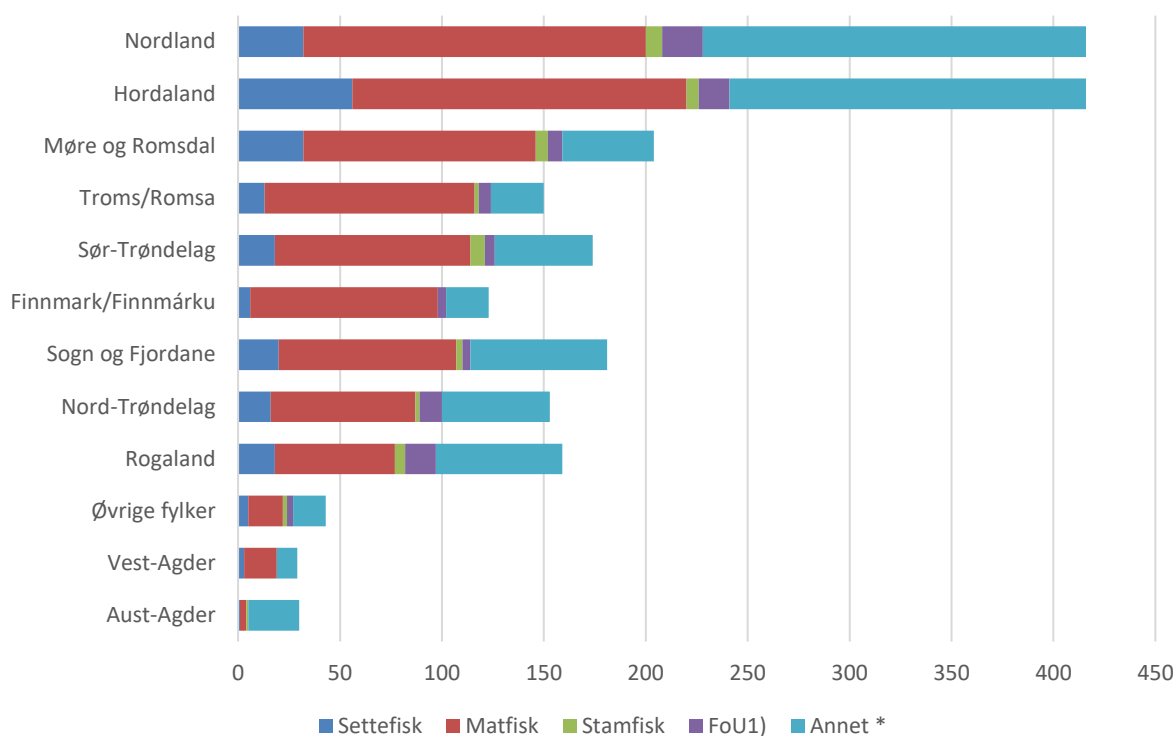
5.1 Tillatelser fordelt på type virksomhet

Nasjonalt finnes det nå unike 2 301 tillatelser (konsesjoner) for ulike typer havbruk på ulike arter og til ulike formål. Hver tillatelse kan være knyttet opp til flere arter og formål. Produksjon av matfisk er det vanligste produksjonsformålet til tillatelsene som vist i Figur 9.

Figur 9 Havbrukstillatelser i Norge fordelt på ulike produksjonsformer utgangen av 2017 (Kilde: Fiskeridirektoratet)

Havbruksaktiviteten i Troms knytter seg i all hovedsak til matfiskproduksjon av laks, og som det fremkommer av Figur 10 er det 150 konsesjoner for havbruk (settefisk, matfisk, stamfisk, FoU og annet) i fylket ved inngangen av 2017. Det er ellers verdt å merke seg at både antall settefisktillatelser og tillatelser for marine arter og skalldyr generelt er mindre i Troms enn i de fleste andre havbruksfylkene, slik har det også vært historisk.

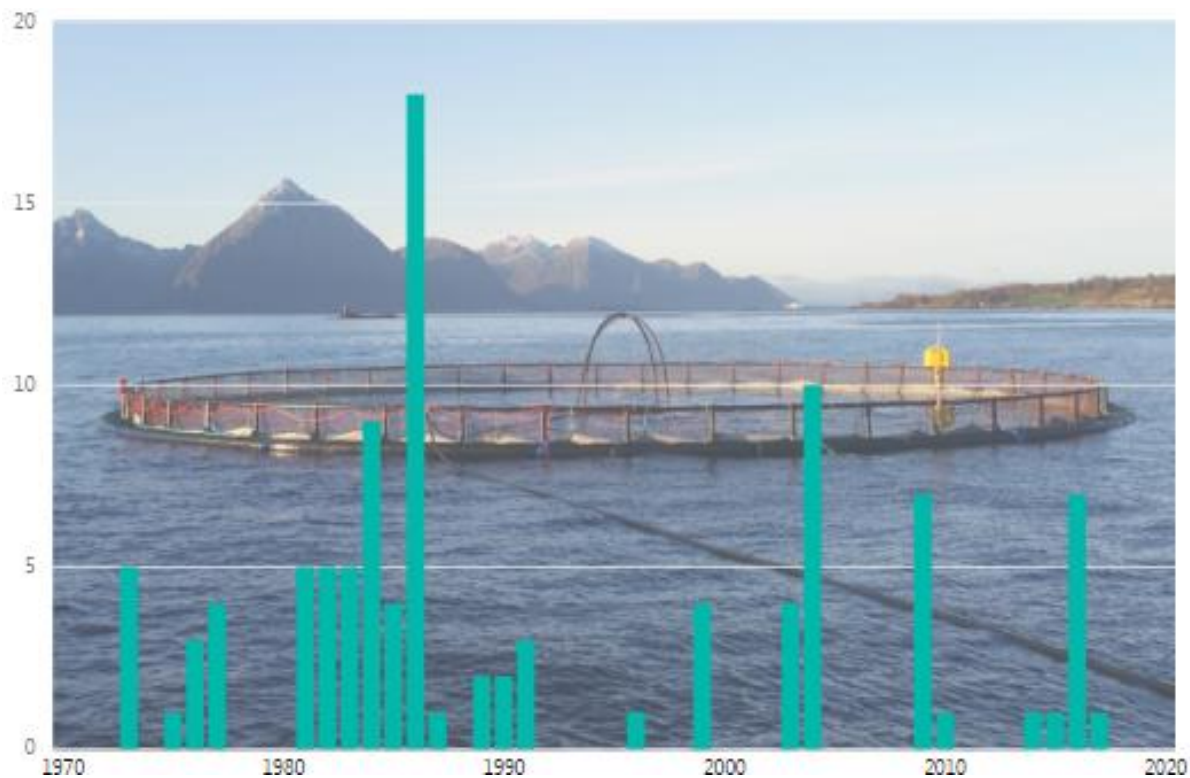

Figur 10 Tillatelser for havbruk per fylke i 2016 (Kilde: Fiskeridirektoratet)

Hvis vi selekterer ut på laks og formålene kommersiell, undervisning, forskning og visning har vi 116 tillatelser ved utgangen av 2017. Velger vi ut kommersiell står vi igjen med 104, som utgjør 10,4 % av nasjonenes 998 kommersielle laksekonsesjoner ved utgangen av 2017.

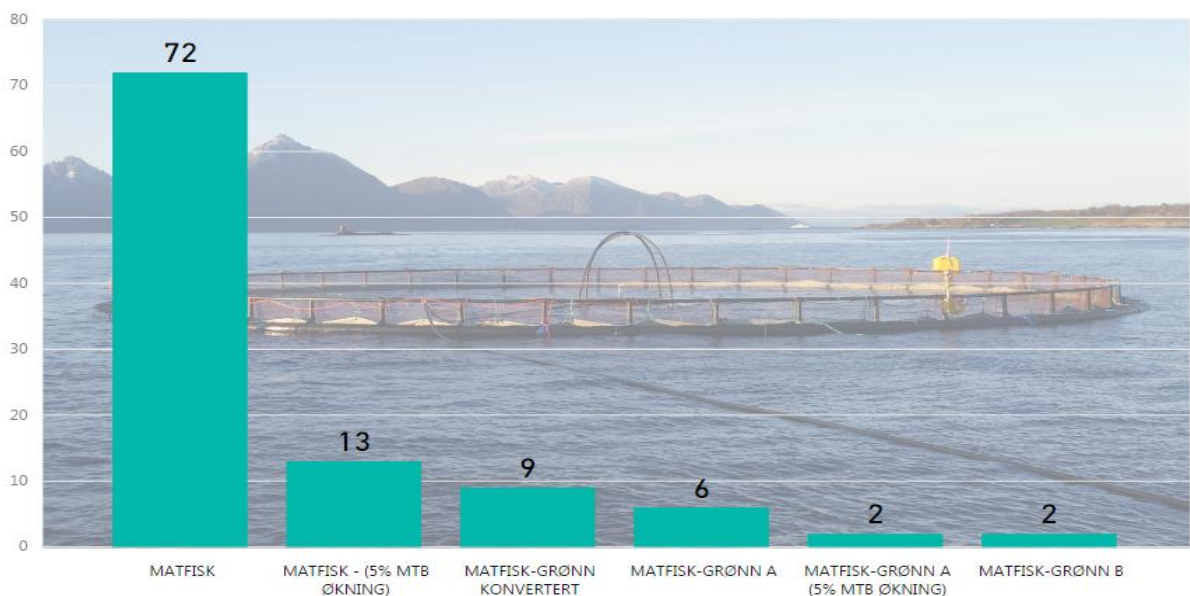
5.2 Kommunevis fordeling av tillatelser og lokaliteter

Utviklingen relatert til tillatelsene i fylket (lakse- og ørretkonsesjonene) er nå oppe i 104. Som vi ser av Figur 11 har vi hatt ulike tildelingsrunder opp gjennom årene. Tildelingen har gått i rykk og napp siden midt på 1970-tallet. Den siste ordinære konsesjonsrunden var i 2009/10, hvor fylket fikk 8 matfiskkonsesjoner. De siste 5 årene har vi fått 19 nye konsesjoner i Troms. Matfisk (9 stk), Matfisk-Grønn A (6 Stk), Matfisk-Grønn A -5 % MTB-økning (2 stk), Matfisk-Grønn B (2 stk). Tolv av de 19 tillatelsene ble etablert i 2016 og 2017. I 2011 hadde vi 94 kommersielle konsesjoner med en tillatelseskapasitet på 88 830 tonn. Ved utgangen av 2017 er det 104 med en samlet tillatelseskapasitet på 108 230 tonn.

Figur 11 Tildeling av tillatelser til laks og ørretoppdrett i Troms Fylke, 1973–2017 (Kilde: Fiskeridirektoratet)

Siden 2009 har vi fått en fremvekst av nye «typer» matfisktillatelser. Vi finner nå ordinære matfiskkonsesjoner, Matfisk (5 % MTB-økning), Matfisk – Grønn konvertert, Matfisk Grønn A, Matfisk Grønn A (5 % økning) og Matfisk Grønn B som vi ser av Figur 12.

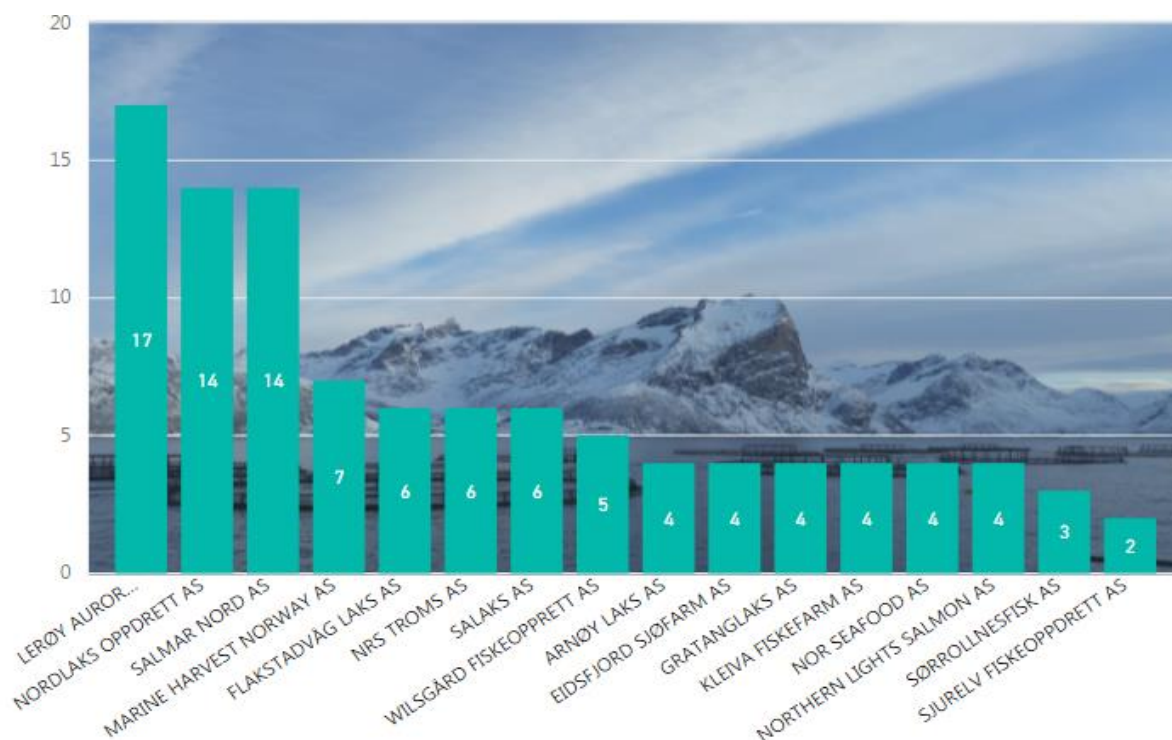
Figur 12 Kommersielle matfiskkonsesjoner (laks/ørret) i Troms etter type per 2017 (Kilde: Fiskeridirektoratet)

Ser vi på den kommunevise fordelingen for laks relatert til de ulike typer matfiskkonsesjoner i fylket er fordelingen kommunevis vist i Figur 13.

Figur 13 Matfisktillatelser (konsesjoner) kommunefordelt per 2017 (Kilde: Fiskeridirektoratet)

Matfisktillatelsene er lokalisert i 20 kommuner, hvor Karlsøy troner høyest med 13 tillatelser fulgt av Tromsø, Kvæningen, Torsken og Skjervøy.

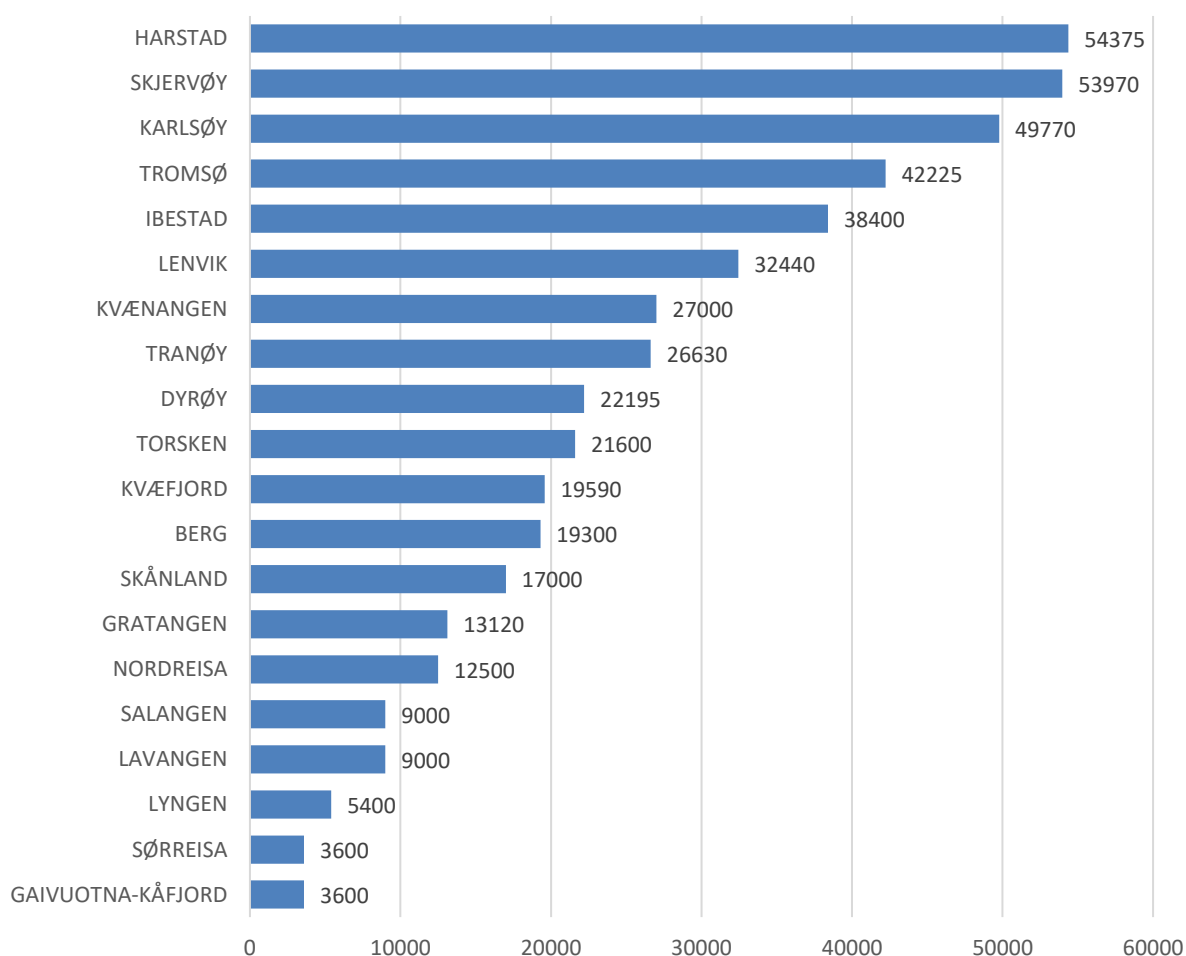

Figur 14 Konsesjoner med formål kommersiell per aktør i Troms ved utgangen av 2017 (Kilde: Fiskeridirektoratet)

Av de 104 kommersielle tillatelsene har de tre største selskapene 45 konsesjoner som er 43,3 %. Lerøy Aurora er størst med 17, mens Nordlaks Oppdrett og Salmar følger på med 14.

5.3 Lokalitetsstruktur

Antall lokaliteter er nesten uforandret de siste fem årene. I 2011 målte vi 118 lokaliteter og måler 117 ved utgangen av 2017. Lokalitetsstrukturen for matproduksjon av laks og ørret i fylket har forandret seg stort de siste årene. Hele 82 % av lokalitetene er nå større enn 3 600 MTB. Vi har nå forholdsvis mange som er lik eller større enn 5 400 MTB. Hele 44 % eller 38 stykker av lokalitetene i Troms er nå mellom 5 400 og 6 700 MTB.

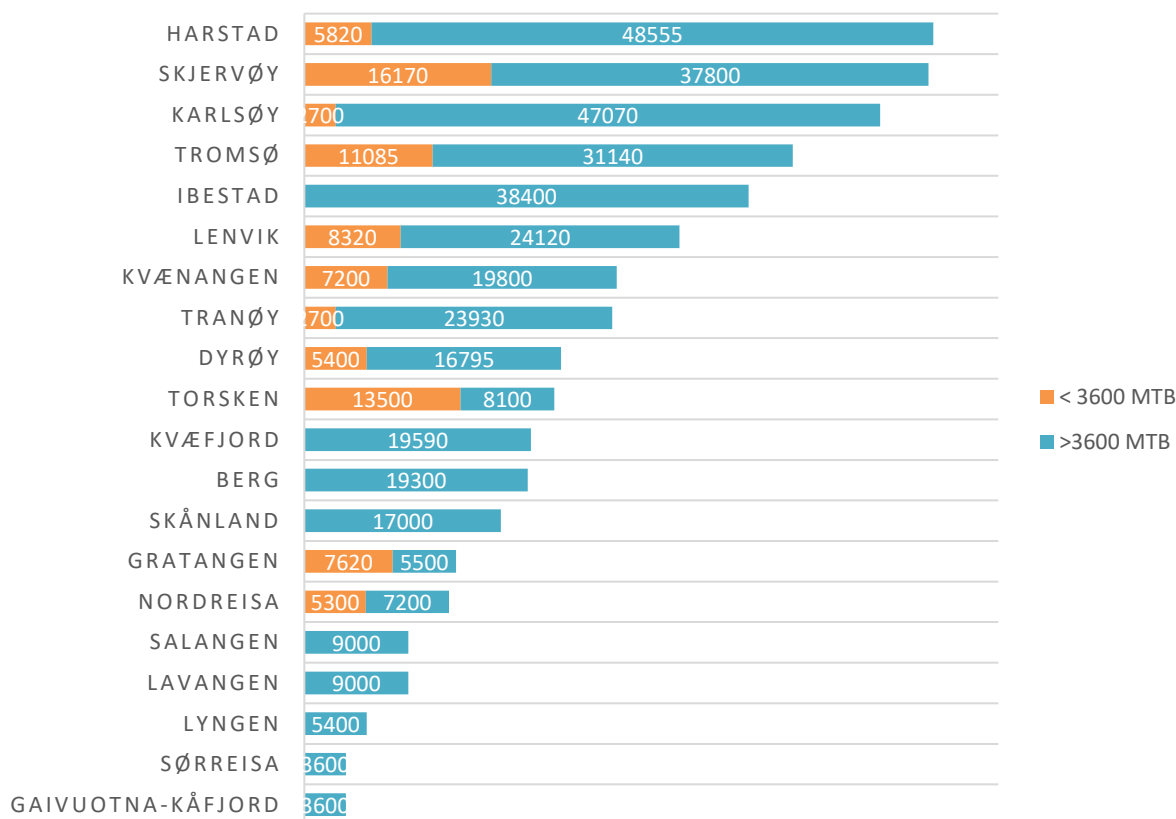
Figur 15 Oversikt lokalitets MTB (maksimal tillatt biomasse for klarerte lokaliteter) for matfisk av laks og ørret, per kommune i Troms, desember 2017 (Kilde: Fiskeridirektoratet)

Harstad kommune tårner høyest når vi måler lokalitets MTB² totalt for alle formålene, etterfulgt av Skjervøy, Karlsøy, Tromsø, og Ibestad som ved utgangen av 2017 har klarert kapasitet på 238 000 tonn. Samlet kapasitet er 481 000 tonn fordelt på 117 lokaliteter. Av de 117 lokalitetene er gjennomsnittlig 64 i bruk i løpet av året. Kommunevis produksjon kan for øvrig variere mye fra år til år som følge av

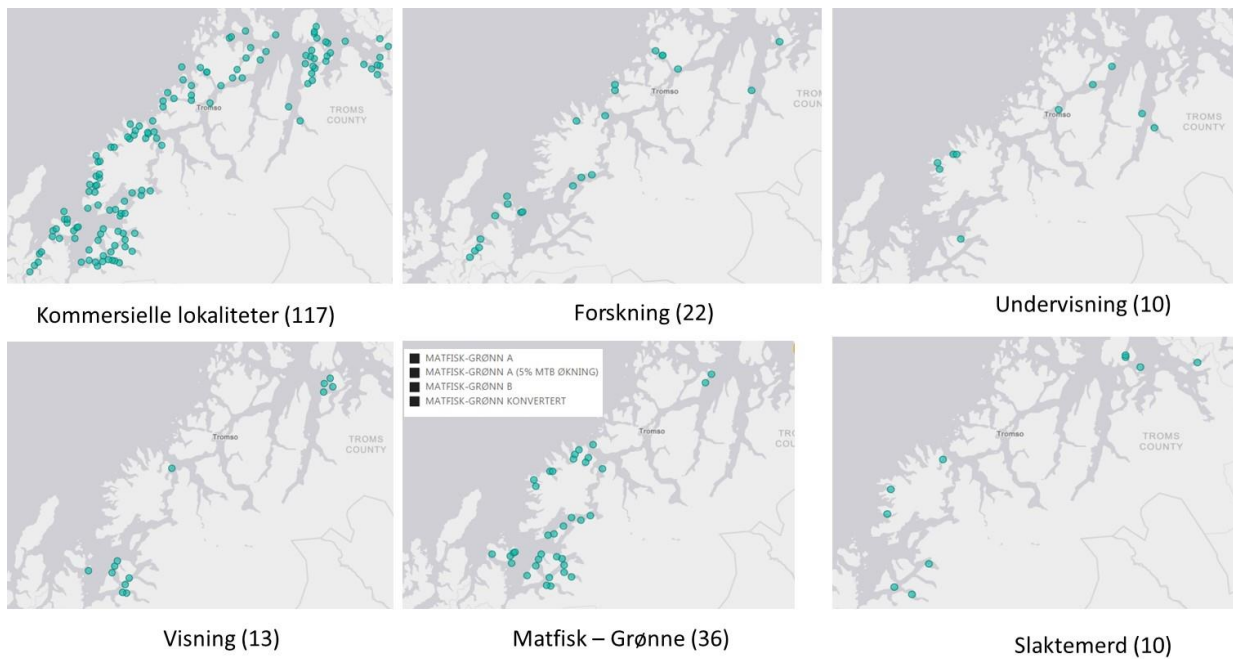
² Kapasiteten på klarerte lokaliteter oppgis i MTB (maksimal tillatt biomasse) og utgjør hver enkelt lokalitets begrensning. "Konsesjons MTB" angir konsesjonens begrensninger som fordeles på flere lokaliteter.

produksjonssykluser. Fra utsett til slakting tar det gjerne 12–18 måneder, før lokaliteten brakklegges for en periode. Det betyr at det ett år kan være null slakting fra en lokalitet, mens det neste år kan slaktes både fem og ti tusen tonn fra samme lokalitet. Hvordan produksjonen vil forløpe i fremtiden er avhengig av hvordan næringen takler miljøutfordringer. Innføringen av produksjonsområder vil i første omgang styre vekst relatert til lusesituasjonen innenfor produksjonsområdene og på lokalitetsnivå.

Gjennomsnittlig lokalitetsstørrelse er 4 108 tonn. Største lokalitet er Indre Bringenes i Berg kommune som er 6 700 tonn.

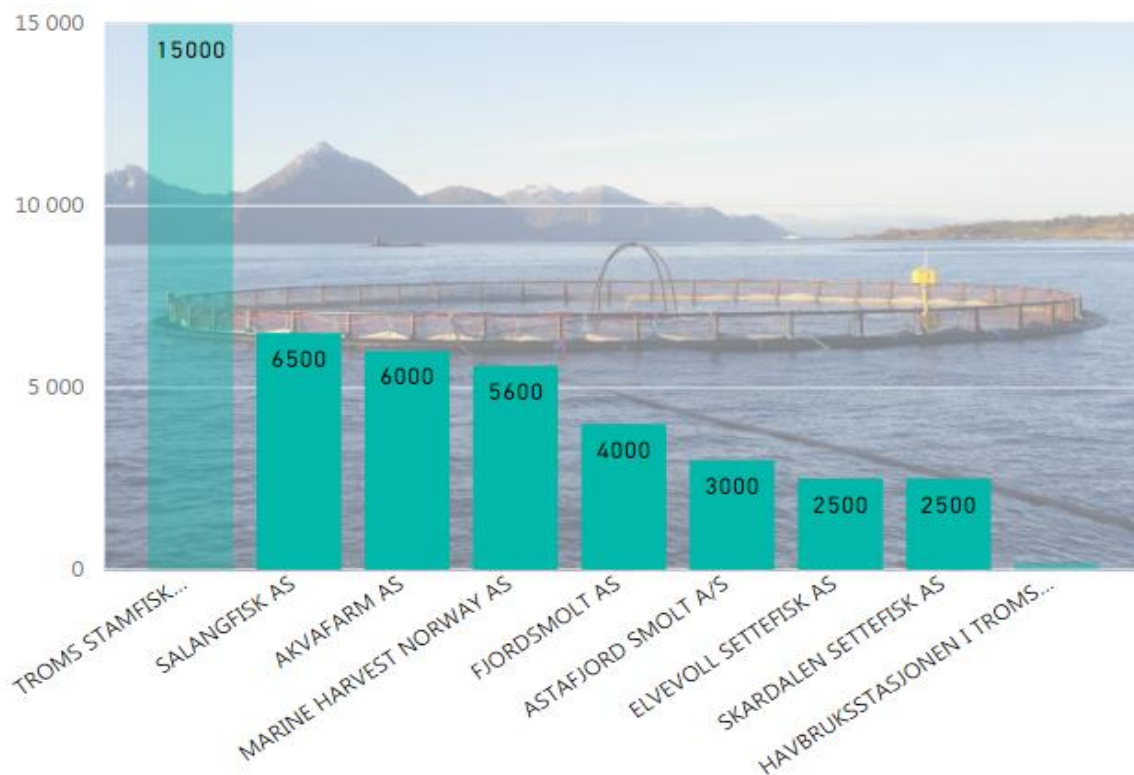
Figur 16 Lokalitets-MTB fordelt kommunevis etter under/over 3 600 MTB (Kilde: Fiskeridirektoratet)

Figur 17 Fordeling av ulike lokaliteter med tilknyttede formål i Troms (Kilde: Fiskeridirektoratet, Akvakulturregistret)

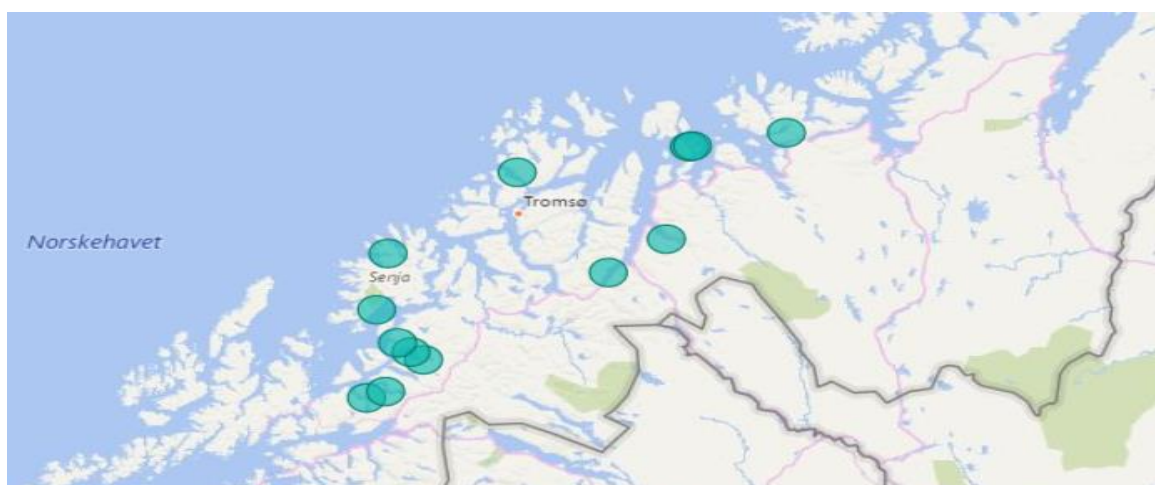
Ved utgangen av 2017 er det 117 kommersielle lokaliteter som er spredt geografisk over hele fylket. Vi har de siste 4–5 årene fått flere FoU-konsesjoner i fylket med mange nye tillatelser i midt- og sørfylket, i kommunene Harstad, Kvæfjord, Tranøy og Lenvik. Det er også blitt flere visningskonsesjoner de siste 5 årene som har en tillatelseskapasitet på vel 10 000 tonn. Visningslokaliteten er nesten uten unntak tilknyttet kommersielle lokaliteter slik at disse ikke kommer på toppen som nye lokaliteter.

5.4 Settefisk

Figur 18 Settefiskaktører i Troms – med tillatelseskapasitet (1 000 stk)

Vi har i Troms Fylke 9 settefiskaktører som produserer settefisk på 11 lokaliteter. Kapasiteten i fylket har økt etter «nyanlegget» til Troms Stamfiskstasjon i Tranøy bygde nytt som stod ferdig i 2017, og er 31 millioner smolt. Fordelingen på aktørene ser vi Figur 18.

Figur 19 Settefisklokasjonene i fylket

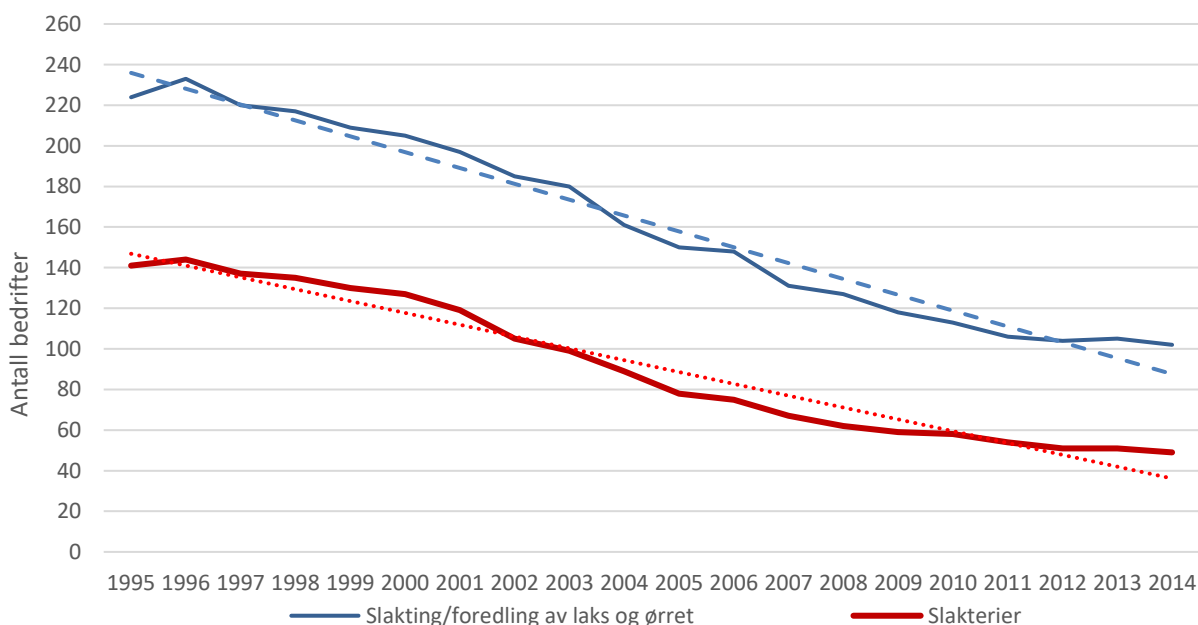
6 Sysselsetting i havbruksnæringen i Troms

En stadig mer påfallende endring i oppdrettsnæringen er den endringen av arbeidsdeling som har skjedd det siste tiåret. Oppdrettsnæringen er i større grad blitt en sterkt spesialisert næring, der spesialiserte underleverandører spiller en stadig viktigere rolle, også når det gjelder sysselsetting. Aktiviteter som tidligere ble utført innad i oppdrettselskapene blir nå utført av sterkt spesialiserte underleverandører.

De viktigste driverne for sysselsetting i oppdrettsnæringen er konsesjoner og slakteristrukturen. Det har de siste 20-årene vært en stor strukturell endring på slakteriene nasjonalt. De er blitt færre, større og mer effektive. Det innebærer at sysselsettingen knyttet til slakting har gått ned målt i timeverk per tonn slaktet. På den andre siden har volumveksten til en viss grad kompensert for dette. Det innebærer også at stadig mindre andel av laksen slaktes på mindre slakterier. Også dette indikerer økt transportbehov mellom oppdrettslokalitet og slakteri.

Hovedproduktet i oppdrettsnæringen er fortsatt rund og iset laks som eksporteres. I 2015 utgjorde dette produktet 78 % av totaleksporten målt i verdi. Flere forhold indikerer at slakting og pakking av dette produktet har blitt effektivisert det siste året. Effektiviseringen innebærer først og fremst at sysselsettingen per tonn produkt har gått ned.

I kravet om økt sysselsetting i oppdrettssektoren er oppmerksomheten kanskje først og fremst knyttet til sysselsetting utover slakting og pakking av fersk rund laks. Aktørene gjør sine strategiske vurderinger og søker å maksimere sin lønnsomhet gjennom produktvalg. Fasitsvaret finner vi i hvilke produktvalg de gjør. Konklusjonen er at de fortsatt velger å fokusere på fersk rund laks.

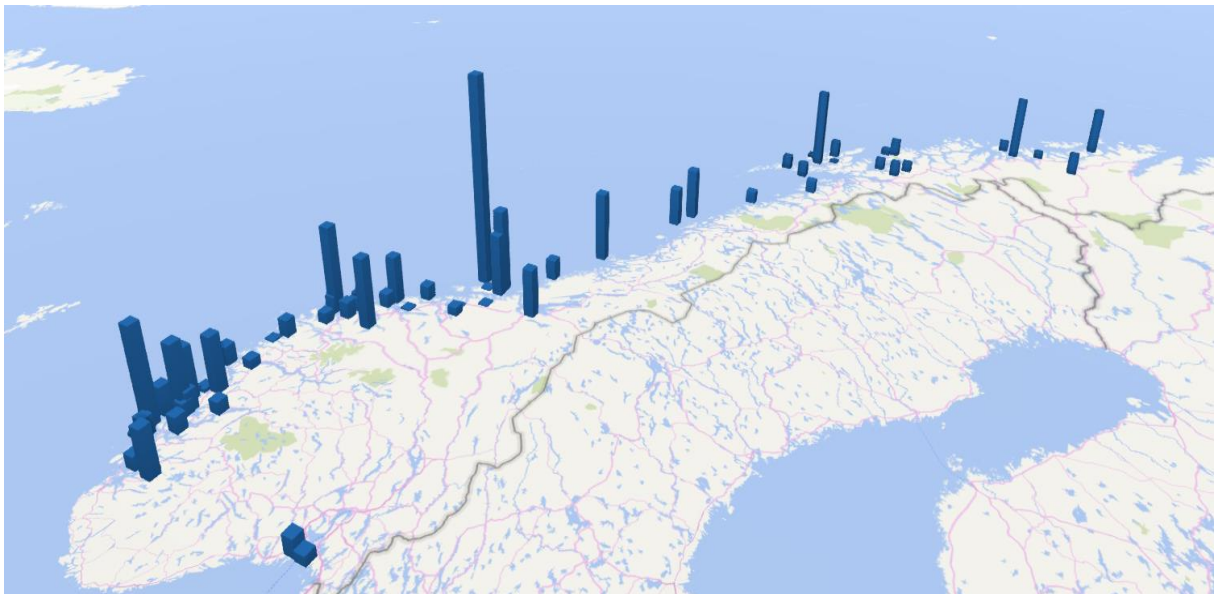

Figur 20 Utviklingstrekk på slakteri- og videreforedling de siste 20 årene (Norge som helhet)

Statistikk på sysselsetting i slakting og foredling er på landsbasis vanskelig å skille ut. Mange selskaper har begge deler og oppgir sysselsatte for hele virksomheten. I noen tilfeller inkluderes også ansatte i oppdrettsdelen. Basert på statistikk fra enhetsregisteret estimerer vi at det per 2. kvartal 2016 var om

lag 5 400 ansatte innen bedrifter hvor slakting/foredling av laks og ørret utgjør hele eller deler av virksomheten.

I oppdrettsbransjen har vi ikke data som viser hva slags ansettelsesforhold arbeidstakerne har. Dette kan også endres over tid. På den ene siden har vi utenlandske (primært fra EU-land) arbeidstakere som har startet opp i Norge og som etter en tid har fått familien til Norge og bosatt seg i ulike lokalsamfunn (eksempelvis Frøya og Lovund). På den andre siden har vi kontraktsarbeidere som er leid inn via bemanningsbyråer, og som er her for kortere tid, og som vil kunne skifte arbeidssted så fort de er i stand til å oppnå bedre lønns- og arbeidsbetingelser. De to ytterpunktene representerer helt ulike utfordringer for både bedriften og for kommunen, og de bidrar også helt ulikt til kommunale skatteinntekter.

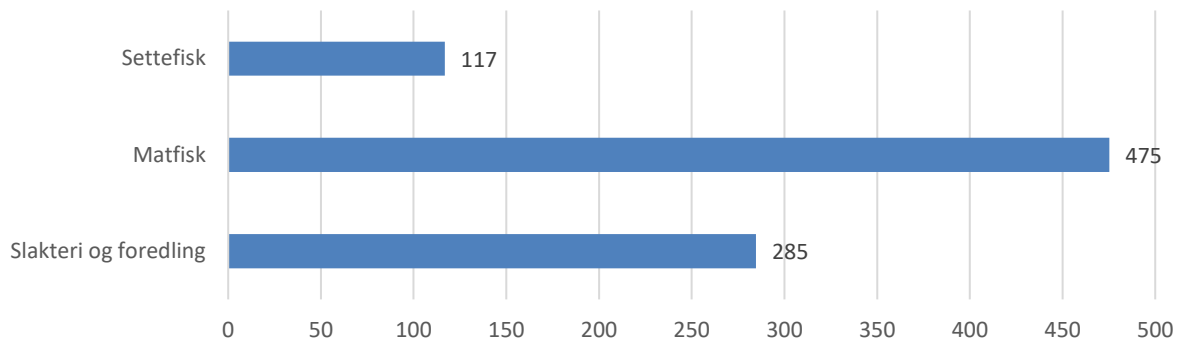

Figur 21 Visuell fremstilling av sysselsetting innen slakteri/videreforedling av laks/ørret, per 2. kvartal 2016

Den visuelle fremstillingen viser at sysselsettingseffekten er størst i fra Midt-Norge og sørvestover. Dog er slakting og videreforedling svært viktig i enkelte kystkommuner.

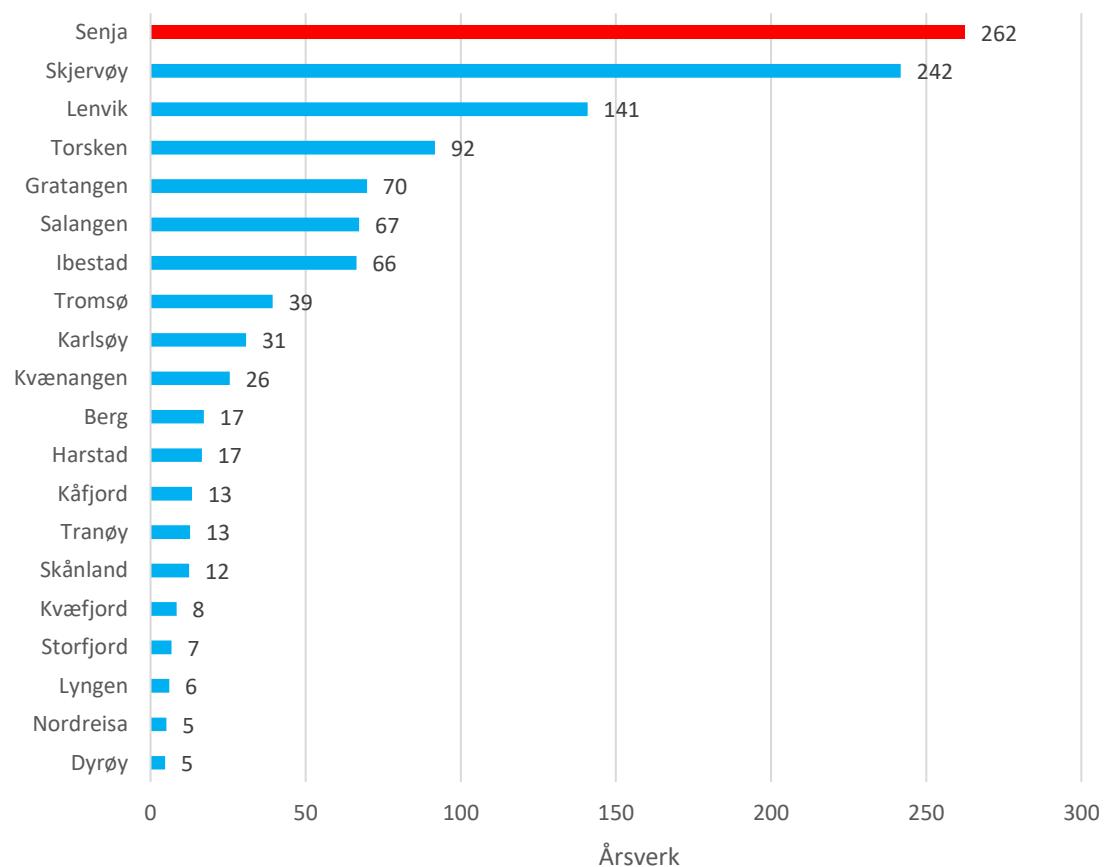
6.1 Primæraktivitet i Troms

I Troms skapte havbruksnæringen innenfor primæraktiviteten totalt 877 årsverk i 2015. I 2011 sysselsatte primæraktiviteten i fylket 635 årsverk (Robertsen *et al.*, 2012). Altså ser vi en økning i sysselsettingen på 242 årsverk, eller 38 %, over denne fireårsperioden. Sysselsettingen i 2015 fordeler seg på ulike aktiviteter som vist i Figur 22. Sammenlignet med 2011 finner vi at sysselsettingen i hovedsak har økt innen matfisk- og settefiskproduksjon, men også innen slakteri og foredling har det vært en svak økning.

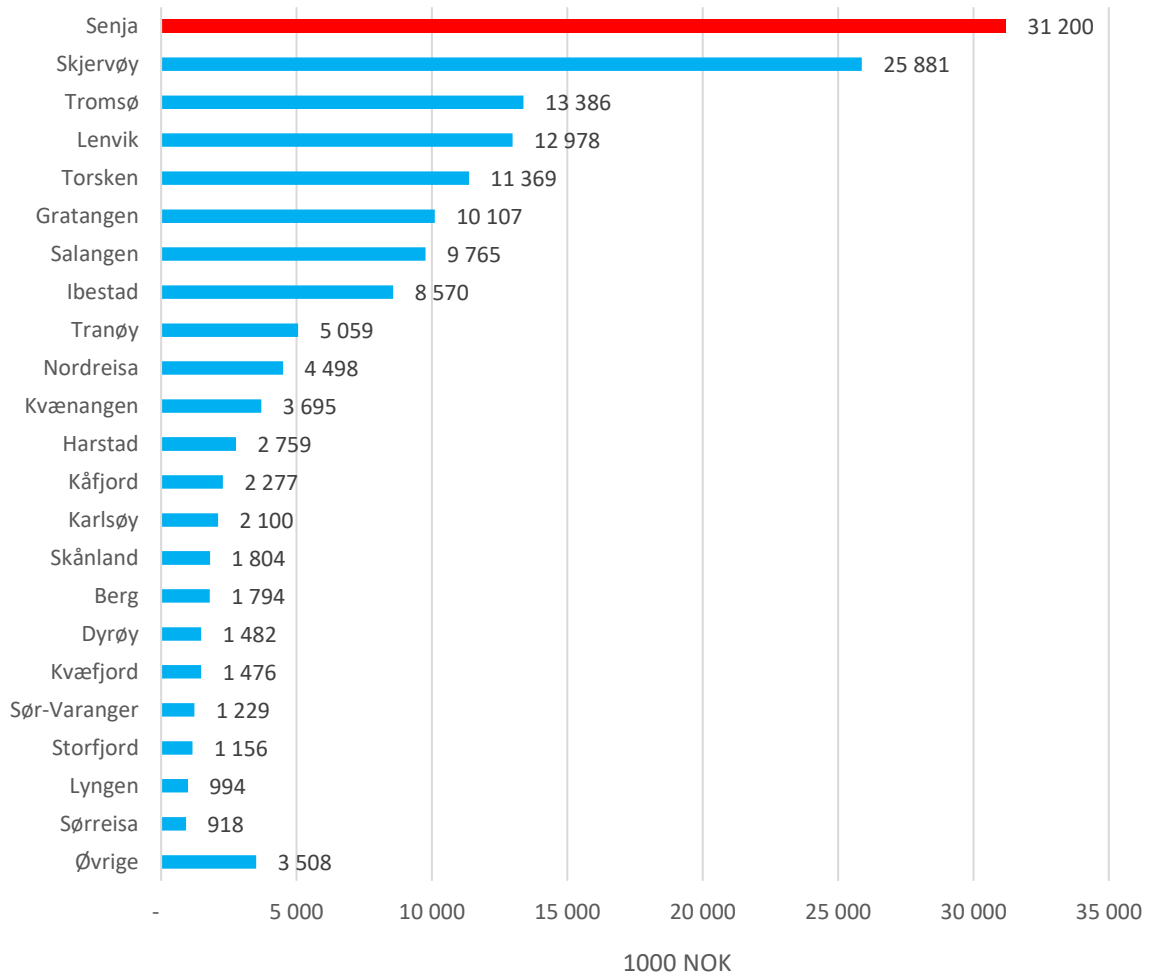
Figur 22 Årsverk i Troms fordelt på Primæraktiviteter, 2015 (Kilde: Fiskeridirektoratet og Nofima)

Figur 23 viser sysselsettingen innenfor havbrukssektoren fordelt på arbeidskommune. Skjervøy er den største sysselsettingskommunen med 242 årsverk i 2015, en dobling fra de 123 årsverkene sysselsatt der i 2011.

Figur 23 Sysselsatte årsverk innen havbrukssektoren i Troms. Etter arbeidskommune. 2015. (Kilde: Nofima)

Kommunenes andel av verdiskapingen i næringen avhenger i stor grad av skatteinntektene fra de sysselsatte. I 2015 finner vi at de ansatte innenfor havbrukssektoren i Troms betalte totalt 127 millioner kroner i skatt av inntekt. Dette skattebidraget fordelte seg på kommunene i fylket som vist i Figur 24.

Figur 24 Innbetalt personskatt fra sysselsatte i havbrukssektoren i Troms. Etter skattekommune. 2015.

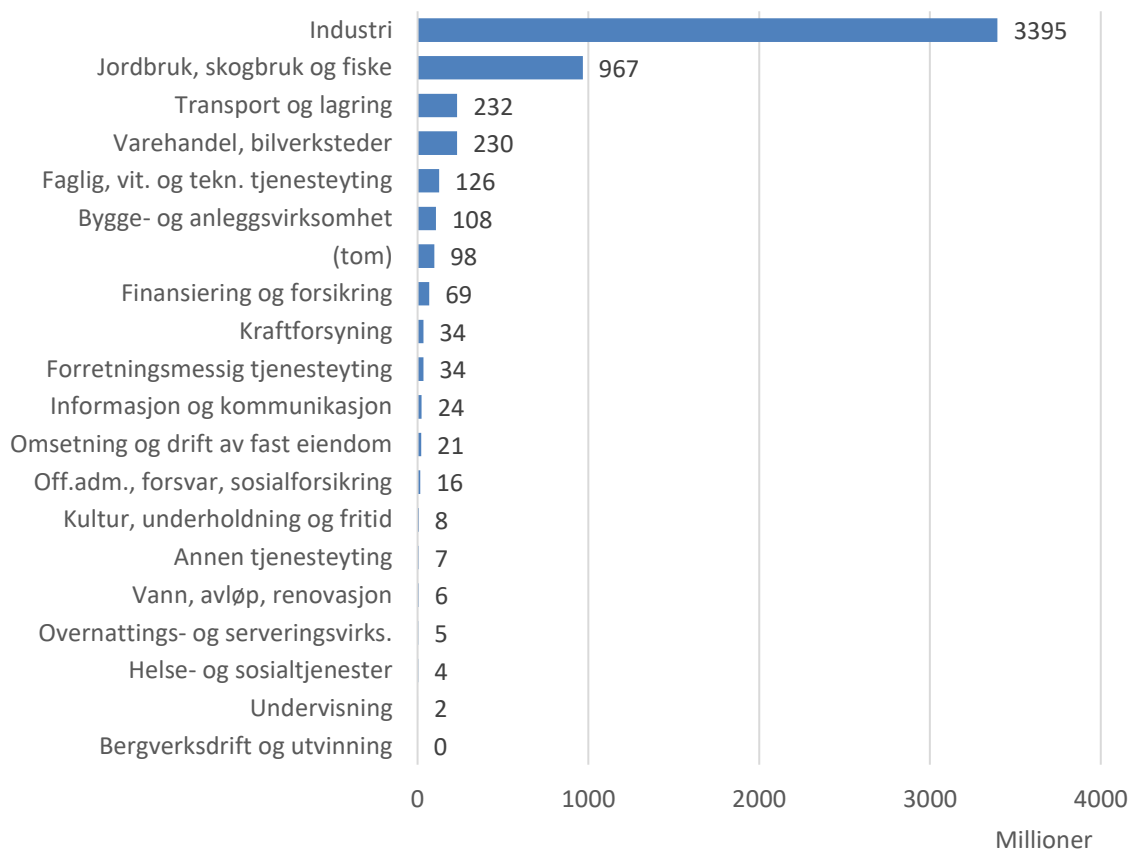
7 Havbruksnæringens innkjøp nasjonalt og regionalt

6.2 Nærmere om utvalg og datamateriale for leverandørindustrien

Vi har i vår undersøkelse mottatt leverandørregnskap fra 19 bedrifter, med innkjøp som utgjør over 5,4 milliarder kroner. Havbruksnæringen i Troms kjøper varer og tjenester fra hele landet. Vi har i vårt materiale mottatt innkjøpsdata fra 3 543 leverandører som leverte varer eller tjenester.

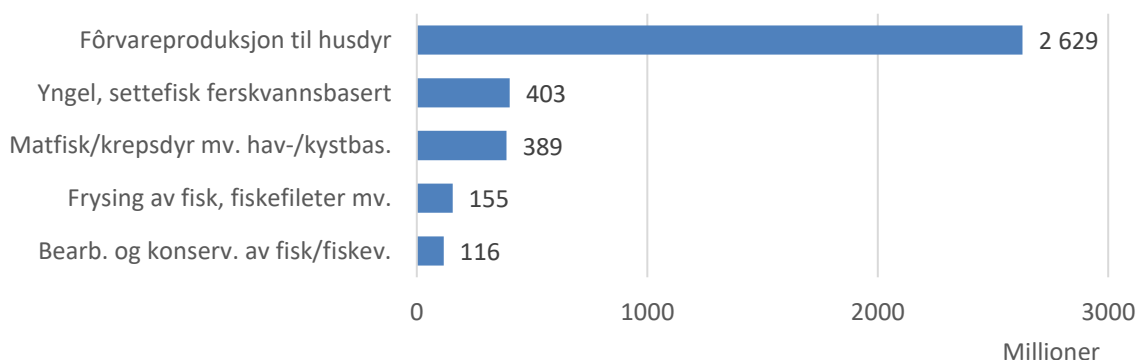
Rundt havbruksnæringen finner vi flere typer aktører som er en viktig del av verdiskapingen i næringen. Oppdretterne kjøper viktige innsatsfaktorer som rogn, settefisk og fôr, og de kjøper et bredt spekter av utstyr og tjenester fra ulike leverandører. Leverandørselskapene spiller også en viktig rolle for innovasjonsaktiviteten i havbruksnæringen, både fordi det meste av utviklingen av teknologi og utstyr foregår i disse selskapene, men også fordi det skjer en hel del spredning av kunnskap om "best practice" og ny teknologi når leverandørselskaper betjener mange produsenter. Samtidig ser vi en viss konsolidering i retning av færre og større selskap, blant annet for serviceselskaper og brønnbåtselskaper, ettersom bransjen modnes. De siste årene har vi fått mye nytt utstyr inn som skal forbedre lusesituasjonen, for eksempel luseskjørt, lusedasere, spyling, leppefisk etc. Dette medfører store investeringer som er med på å forklare økning i leverandørkjøp. Samtidig har vi hatt en formidabel lønnsomhet i næringen med høye priser på verdensmarkedet og lav kronekurs. Parallelt innfører myndighetene på initiativer og restriksjoner for å få vekst i næringen. Veksten i produksjon har flatet ut og er på stedet hvil. De konsesjonstildelingene vi har fått etter 2012 er begrenset og har ikke slått ut i økt kvantum. Myndighetenes initiativ med utviklingskonsesjoner er en gulrot for innovasjon og vekst. Næringen jobber derfor på flere spor for å forbedre sitt miljømessige fotavtrykk. I denne situasjonen er havbruksnæringen blitt svært attraktiv for leverandørindustrien. Ikke minst etter at behovet for omstilling kom brått på i oljenæringen.

Det ble samlet som tidligere nevnt gjort innkjøp fra havbruksaktørene på 5,4 milliarder i 2015 kroner fra havbruksaktørene i Troms. Største kategori er Industri som stod for 63 %. Vi vil senere gå i mer detaljer på underkategoriene. Næringen kjøper mest lokalt i Nord-Norge, med tett på 4 milliarder. Vi har i kategoriseringen allokert omsetning til stedet fakturaen kommer fra. For mange selskap som er nasjonale, for eksempel bank, forsikring, teletjenester, og nasjonale produksjons- og utstyrsprodusenter blir faktureringen gjort fra hovedkontoret. Allikevel har mange nasjonale leverandører lokale avdelingskontorer, som aktørene bruker aktivt. At disse er representert lokalt er ofte avgjørende for leverandørvalget. Spesielt gjelder dette utstyrs- og serviceleverandører til næringen. Vi har allokert førkostnadene som leveranse fra Nord-Norge, for leverandørene EWOS AS og Skretting AS som fakturerer fra hovedkontorene i Stavanger og Bergen. I figurene vil dere finne kategorien «tom». Dette er innkjøp fra aktører som vi ikke får oppslag på i enhetsregistret. I stor grad utgjør dette selskap fra utlandet, selskap som er slettet eller er fusjonert inn i andre, eller enkeltpersoner uten organisasjonsnummer.

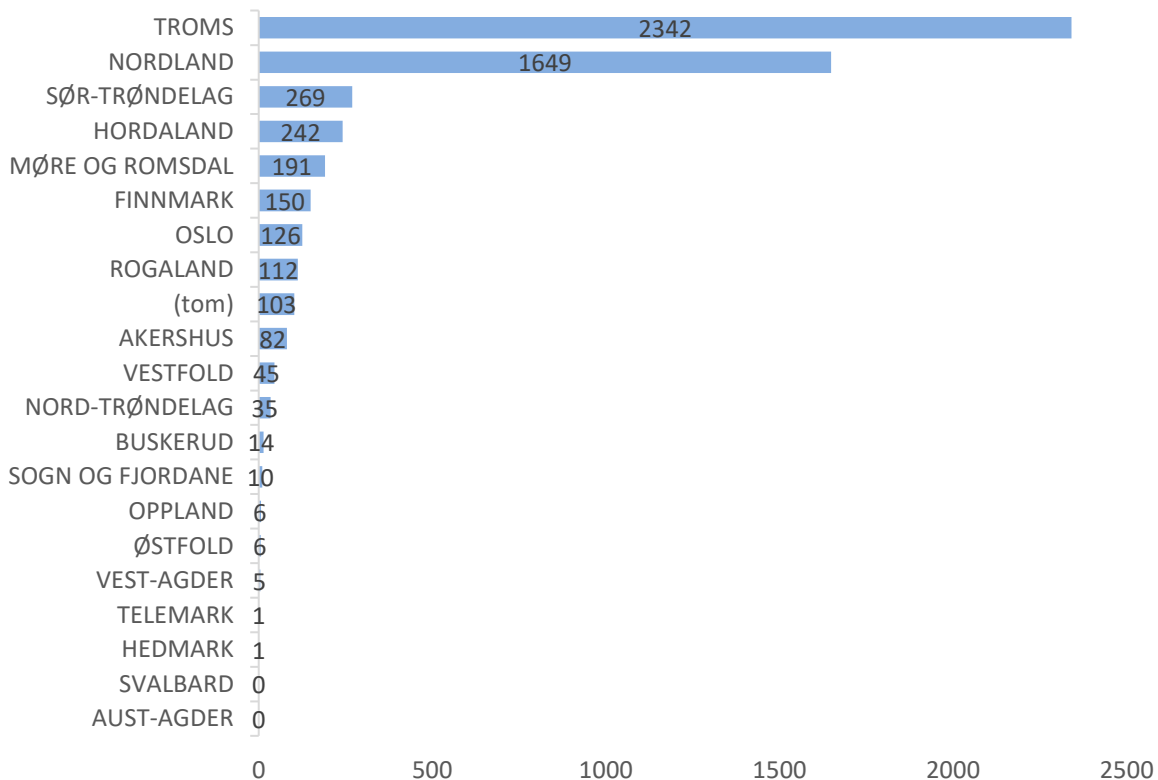
Figur 25 Innkjøp fordelt på ulike kategorier i 2015 (Kilde: Nofima)

De leverandørinnkjøpene som utgjør størst andel er de direkte innsatsfaktorene som inngår i primærvirksomheten. Kategorien Jordbruk, skogbruk og fiske er nummer to og er i stor grad smolt og annen slaktefisk innkjøpt fra selskapene. Transport og lagring, varehandel, tjenesteyting og bygg og anlegg er de kategoriene med over 100 millioner i 2015 som vist i Figur 25.

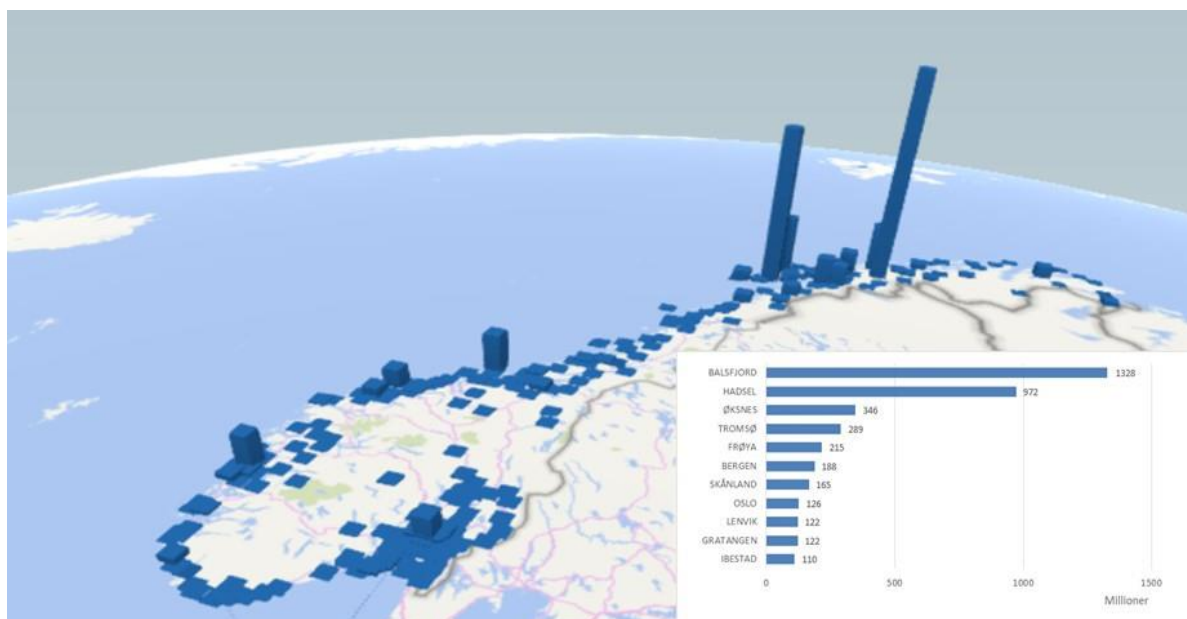
Figur 26 Utdrag av fôr og fisk (Kilde: Nofima)

Selekterer vi ut fôr og fisk som står for 69 % av innkjøpene i næringen og utgjør 3,7 milliarder kroner jamfør Figur 26 vil 1,7 milliarder være kjøp fra kategorier som ikke er en del av primæraktiviteten som utøves innen havbruk. Vi vil se nærmere på disse kategoriene under detaljer for Troms.

Figur 27 Geografisk fordeling av innkjøp Fylkesvis (Kilde: Nofima)

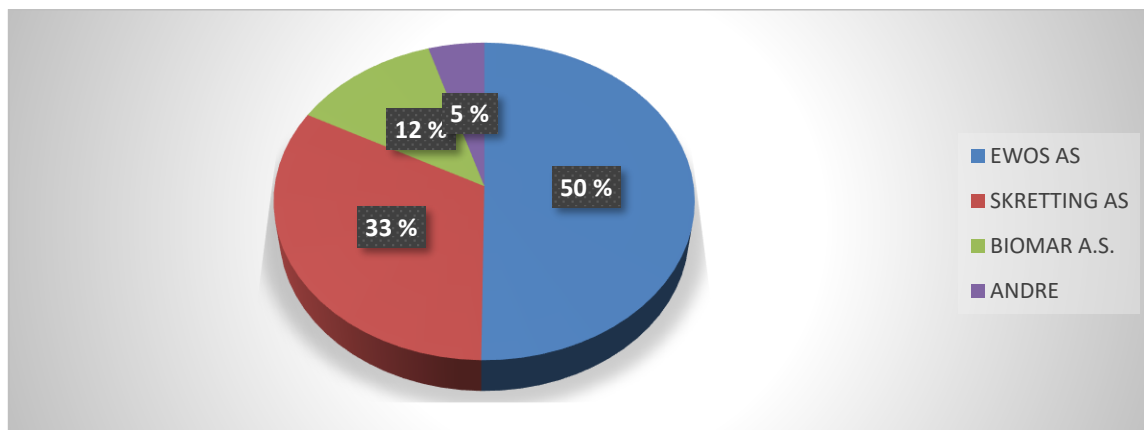
Innkjøpene i kroner kommer først og fremst fra leverandører i Nord-Norge, hvor 69 % er fra Troms og Nordland. Det er gjort innkjøp med smått og stort i 236 kommuner, hvorav 47 kommuner har innkjøp i ulike kategorier for over 10 millioner kroner. De kommunene som har størst andel av innkjøpene er Balsfjord, etterfulgt av Hadsel og Øksnes som alle huserer førselskap. Men byen Tromsø kommer også godt ut som vi ser i Figur 28.

Figur 28 Visuell fremstilling av leverandørinnkjøp i verdi fra ulike kommuner (Kilde: Nofima)

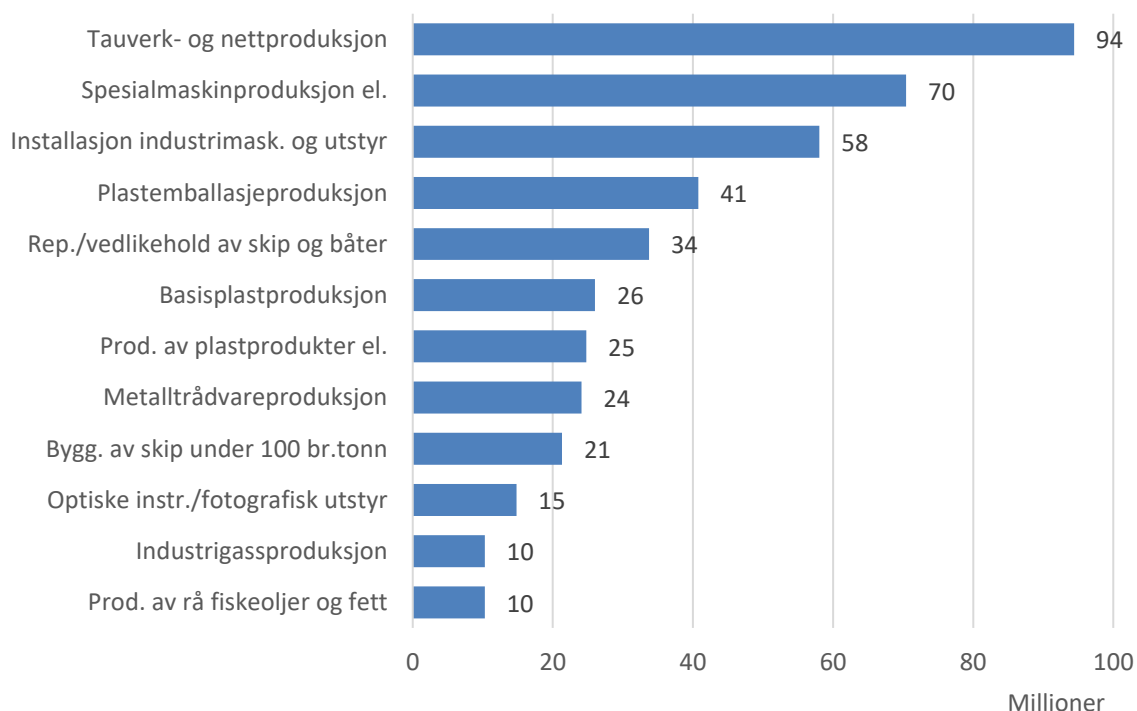
6.3 Industrikategorien

Denne kategorien er den desidert største i verdi, med hele 3,4 milliarder kroner. Av dette utgjør Fôr alene 2,63 milliarder kroner. Fordelingen mellom de tre store fôrleverandørene ser vi i Figur 29. EWOS AS er størst med 50 % etterfulgt av Skretting og Biomar.

Figur 29 Fôrleverandørers salg til havbruksaktører i Troms (Kilde: Nofima)

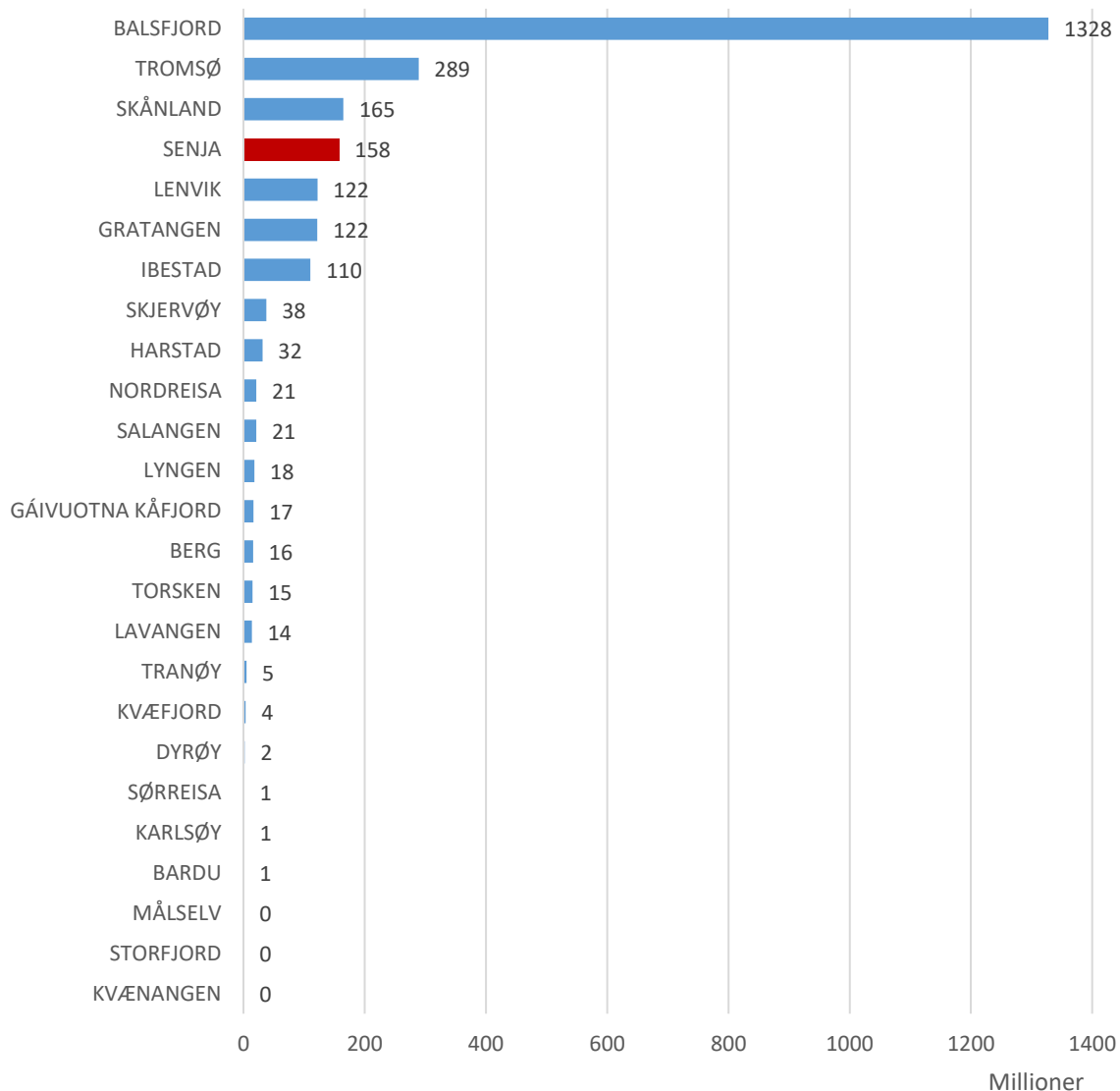
Nest størst i Industrikategorien er bearbeiding av fisk, herunder slakteritjenester. Dette innkjøp utgjør 259 millioner i 2015. For å synliggjøre hvilke andre kategorier som fremkommer under industri ser vi fordelingen av innkjøp som vist i Figur 30. Utvalget er kjøp samlet over 10 millioner i kategorien.

Figur 30 Kjøp i ulike kategorier under hovedkategori Industri, over 10 millioner (Kilde: Nofima)

Havbruksnæringen kjøpte etter kategoriene fôr og bearbeiding/slaktering av fisk, mest av tauverk og nett etterfulgt av spesialmaskinproduksjon som vist i Figur 30.

6.4 Lokale innkjøp – Troms Fylke

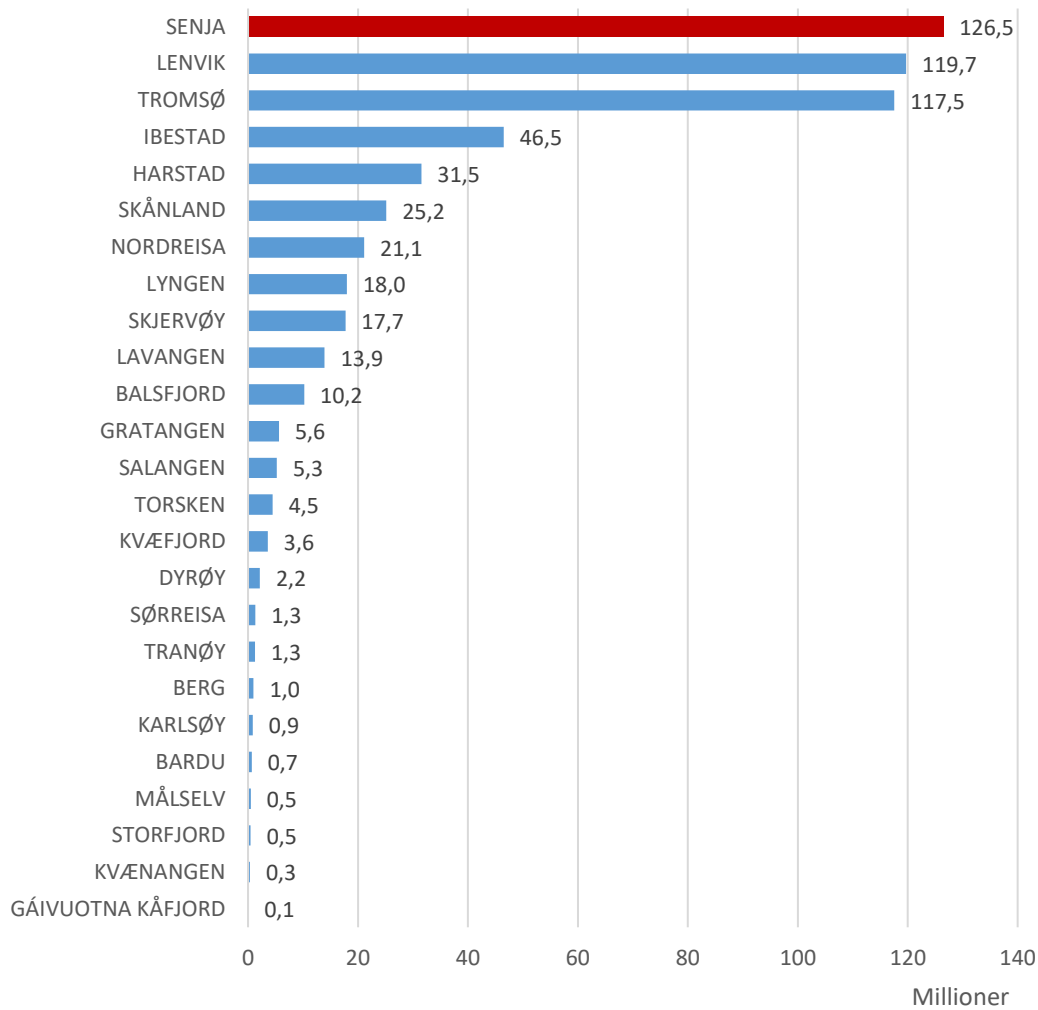

Figur 31 Innkjøp totalt fra ulike kommuner i Troms, 2,34 milliarder (Kilde: Nofima)

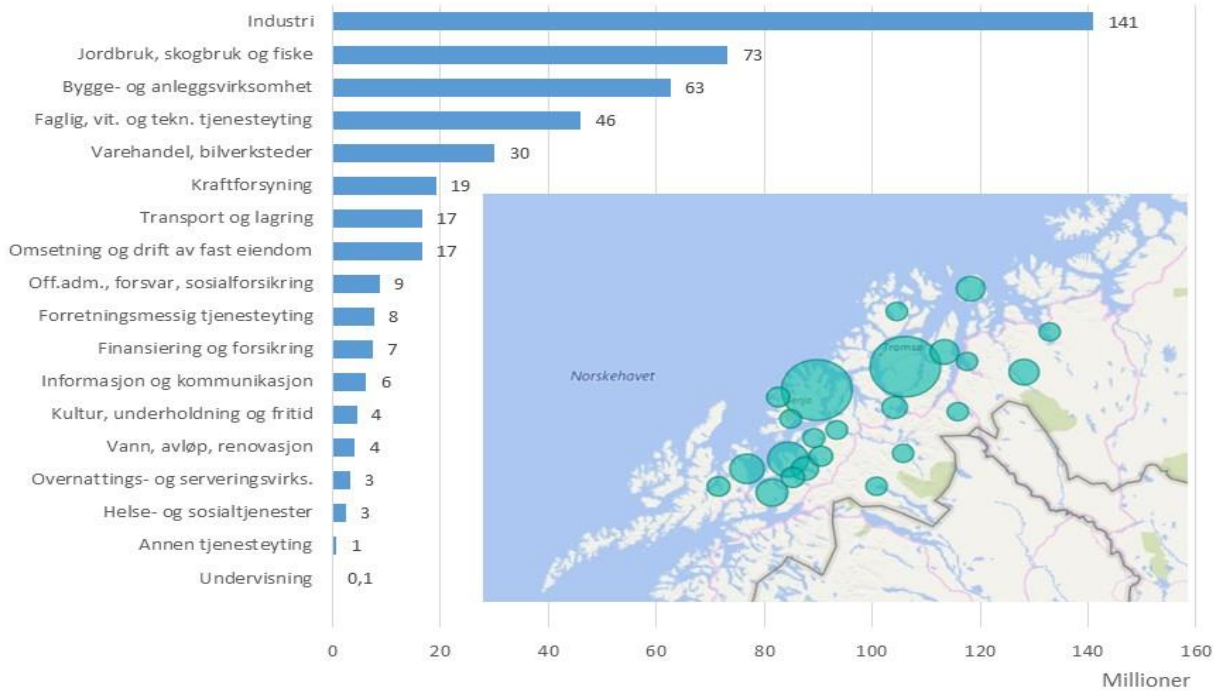
Havbruksnæringen kjøpte i 2015 for 2,34 milliarder kroner fra leverandører med adresse Troms. Et svært høyt beløp. I og med at førkjøp er allokert til produksjonskommunen kommer Balsfjord svært høyt i verdi med vel 1,3 milliarder kroner. Det er imidlertid mer interessant å filtrere ytterligere slik vi har gjort i Figur 32, hvor vi har tatt ut fôr og fiskrelaterte innkjøp. Dette er gjort for å få et bilde av hva som kjøpes fra Troms sin leverandørindustri som ikke er direkte i verdikjeden. Vi finner et samlet kjøp på 450 millioner kroner. Lenvik rager høyest tett fulgt av Tromsø. Ibestad, Harstad og Skånland. I figurene har vi også slått sammen Lenvik, Torsken, Tranøy og Berg til den nye kommunen Senja for å vise hvordan denne fremkommer i bildet.

I Figur 33 ser vi hvilke segmenter (NACE kategorier) som fordeles seg på de 450 millionene. Industri er størst med 141 millioner, etterfulgt av kategoriene jordbruk, skogbruk, fiske, og bygge- og anleggsvirksomhet. I Figur 34 har vi gruppert sammen noen av kategoriene for å gi et oversiktsbilde av omfanget. Vi ser at bykommunene er bredt representert med leveranser for flere av de sammenslåtte

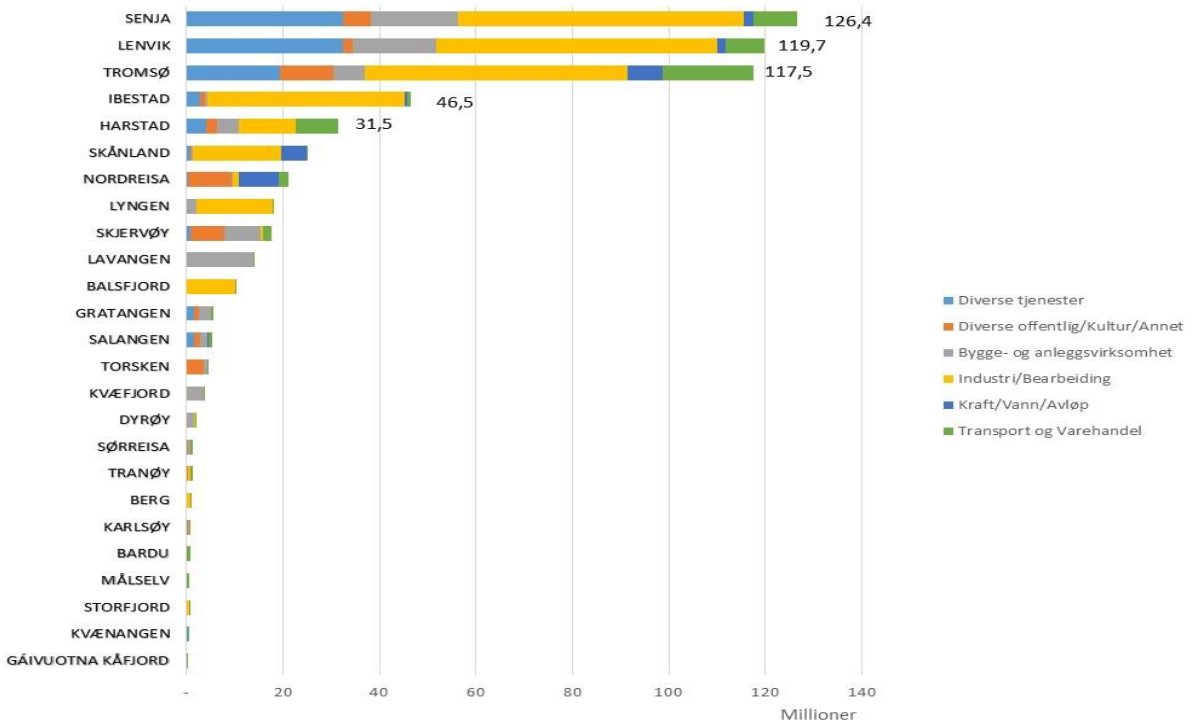
kategoriene. De mindre kommunene favner ikke riktig så bredt. Vi finner noe overraskende lbestad høyt på denne, noe som skyldes sjøtransporttjenester.

Figur 32 Innkjøp fra eksklusiv fôr og fiskeriprodukter i Troms, 450 millioner (Kilde: Nofima)

Figur 33 Innkjøp i fra aktører i Troms ulike kategorier/Segmenter (Kilde: Nofima)

Figur 34 Innkjøp kommunefordelt grupperte kategorier i Troms (Kilde: Nofima)

7 Næringsdynamikk og ringvirkninger

Havbruksnæringen i Troms vokser i produksjonsvolum år for år de siste 5 årene både i tonn og relativt i forhold til andre fylker, og var i 2016 nummer 3 i volum og verdi, med bare Nordland og Hordaland foran seg. Troms har i perioden passert både Sør-Trøndelag og Møre og Romsdal som lå foran på statistikken i 2011.

I tråd med den generelle utviklingen i næringen, industrialisering og endringer av rammevilkår, har det opp gjennom årene vært gjennomført betydelige oppkjøp og konsentrasjon av konsesjoner. De siste fem årene er to nye nasjonale aktører kommet på plass i Troms, Marine Harvest og NRS (som majoritetseier). I 1990 var det 62 aktører i Troms som produserte 10 013 tonn, mens det i 2011 var 16 aktører som produserte 109 563 tonn. I 2017 er det fortsatt 16 aktører, men disse produserte i 2016 samlet 168 813 tonn³, til en verdi på 8,7 milliarder kroner. Troms sin andel av den totale produksjonen i Norge er økt fra 11 % i 2012, til 13 % i 2016.

Totalt etter 2011 har tromsoppdretterne produsert vel 767 000 tonn frem til og med 2016. Tillatelseskapasiteten på kommersielle konsesjoner har bare økt med 10 i perioden, og det produseres på samme antall lokaliteter som i 2011. Antall lokaliteter er nesten uforandret de siste fem årene. I 2011 målte vi 118 lokaliteter og måler 117 ved utgangen av 2017. Lokalitetsstrukturen for matproduksjon av laks og ørret i fylket har forandret seg stort de siste årene. Hele 82 % av lokalitetene er nå større enn 3 600 MTB. Vi har nå forholdsvis mange som er lik eller større enn 5 400 MTB. Hele 44 % eller 38 stykker av lokalitetene i Troms er nå mellom 5 400 og 6 700 MTB. Det betyr at denne lokalitetsstruktureringen kombinert med økningen i tillatelses-MTB har gitt rom for produksjonsøkning i Troms, selv om produksjonen i Norge har vært stabil på 1,3 millioner tonn.

Mange av arbeidsoppgavene til røkterne i dag er overtatt av spesialiserte leverandører, som for eksempel notbehandling, forankringsvurderinger, utlegging av anlegg, dykkertjenester etc. Både fôr- og smoltleveranser skjer med båt direkte til anlegg og flåte, og slaktefisk hentes ved anleggene. Dette gjør at mer av sysselsettingen flyttes ut av den primære verdikjeden og over i avledet virksomhet. I tillegg er det vokst frem nye spesialiserte tjenester knyttet til fiskehelse, overvåking, rapportering, miljøundersøkelser, sertifisering, lokalitetsklassifisering, lusebehandling, utføringssystemer og desentralisert lokalitetsovervåking og fôring. I tillegg er dokumentasjonskravene i næringen intensivert de siste årene.

De lokalt eide aktørene består hovedsakelig av oppdrettere som etablerte seg for cirka 30 år siden, og som fortsatt stort sett bor og driver virksomheten sin relativt nært matfisklokalitetene i distriktene. Disse er relativt små, med 2 til 6 konsesjoner. I 2011 var det bare 2 av de nasjonalt store representert i Troms. Nå i 2017 er det 3, Marine Harvest Nord overtok Jøkelfjord Laks (Morpol) sine anlegg i Nord-Troms i perioden. I tillegg har vi NRS (Norwegian Royal Salmon), som i 2011 etablerte datterselskapet NRS Troms (tidl. Senja Laks AS) og Nord Seafood, i tillegg er de minoritetsaksjonær i Wilsgård Fiskeoppdrett. Hvis vi kaller dette for NRS-gruppen så representerer disse 15 konsesjoner i Troms. De tre nasjonale aktørene (Lerøy, Salmar og Marine Harvest) disponerer til sammen 38 konsesjoner. Føyer vi til Nordlaks sine konsesjoner på 14 så kontrollerer eierinteresser utenfor Troms fylke akkurat 50 %

³ Rund vekt (Kilde: Fiskeridirektoratet, akvakulturstatistikk)

av konsesjonene. Legger vi til NRS så har dominerende eiere utenfor Troms 65 tillatelser, som er 67,6 %.

At det skjer eierendringer i en dynamisk næring er ikke uvanlig. Vi har i Troms sett at de nasjonale og lokale aktørene reinvesterer stort i fylket gjennom nyetableringer og fornying av både drift og forretningsområder. Lerøy har utvidet sitt anlegg på Skjervøy og etablert videreforedling, investert i leppefiskanlegg på Rubbestad i Tranøy. Det samme har Wilsgård gjort i Torsken. Gratangslaks har nytt slakteri og videreforedling i Gratangen og samarbeider tett med andre lokale aktører i regionen (Kleiva Fiskefarm og Salaks). Salmar har investert i et nytt stort settefiskanlegg for storsmolt, det samme har Salaks gjort.

7.1 Leverandørindustrien

Vi har presentert ytterligere detaljer om leverandørindustrien i en egen rapport (2/2018) for sjømat som også inkluderer havbruk, i tillegg til fiskeflåte og fiskeindustri. Den kan lastes ned fra www.nofima.no

8 Referanser

Bojer, H. (2007). Hva er verdiskaping? I *Sosiologisk årbok*, **20**, pp. 32–38.

Fiskeridirektoratet (2016). Nøkkeltall for norsk havbruksnæring, Fiskeridirektoratet, Bergen

Robertsen, R., O. Andreassen & A. Iversen (2012). Havbruksnæringens ringvirkninger i Troms. Rapport 28/2012, Nofima, Tromsø. (ISBN 978-82-8296-013-7).

